

Ungdomars tankar kring kränkningar på sociala medier

Sex- och samlevnadsundervisning och
ungdomsmottagningens roll

FÖRFATTARE	Lorena Pennerhag Olivia Tilly
PROGRAM/KURS	BMP/Reproduktiv & Perinatal Hälsa, 15 högskolepoäng HT/2014
OMFATTNING	15 högskolepoäng
HANDLEDARE	Tone Ahlborg
EXAMINATOR	Helena Wigert

Institutionen för Vårdvetenskap och hälsa

Sahlgrenska akademien

Titel (svensk):	Ungdomars tankar kring kränkningar på sociala medier. Sex- och samlevnadsundervisning och ungdomsmottagningens roll
Title (engelsk):	Adolescent's thoughts about violations on social media. Sex and relationship education and youth clinics role
Arbetets art:	Självständigt arbete - magisteruppsats
Program/kurs/kurskod/	BMP, 15 högskolepoäng/Reproduktiv och Perinatal Hälsa
Arbetets omfattning:	15 högskolepoäng
Sidantal:	41 sidor
Författare:	Lorena Pennerhag Olivia Tilly
Handledare:	Tone Ahlborg
Examinator:	Helena Wigert

SAMMANFATTNING

Introduktion. Nätmobbning, kränkande handlingar och sexuella trakasserier är ett ofta förekommande fenomen på sociala medier, särskilt bland ungdomar. Det kan ge allvarliga konsekvenser i form av psykisk ohälsa. Barnmorskor och övriga professionella som kommer i kontakt med unga individer behöver kunskap om deras unika livsvärld för att kunna möta deras behov av stöd. **Syftet** med studien var att beskriva ungdomarnas tankar kring fenomenet kränkningar på sociala medier samt sex- och samlevnadsundervisningen och ungdomsmottagningens roll i relation till det. **Metod.** Två fokusgruppsintervjuer genomfördes på en gymnasieskola i en västsvensk kommun med en flick- respektive en pojkgrupp. Intervjuerna spelades in, transkriberades och analyserades därefter med fenomenologisk ansats. **Resultat.** Samtliga deltagande ungdomar hade blivit utsatta för kränkningar på internet. Det framkom dock en förhöjd toleransnivå gentemot kränkande handlingar bland båda fokusgrupperna. Ungdomarna beskrev genomgående dåliga erfarenheter av sex- och samlevnadsundervisningen. Vid en negativ upplevelse på internet angav de sina vänner som främsta källa för stöd, då de upplever att vuxna inte förstår dem. Barnmorskans roll på ungdomsmottagningen var reducerad till att endast administrera preventivmedel och att sköta provtagningar. **Diskussion.** Utfallet av denna studie bekräftar tidigare forskning som slår fast ett samband mellan anonymitet och utövandet av kränkningar. Ett riktat samarbete mellan skola och ungdomsmottagning föreslås för att främja ungdomarnas sexuella och reproduktiva hälsa.

ABSTRACT

Introduction. Online bullying, offensive acts and sexual harassment are oft-occurring phenomena on social media sites, particularly frequent among young people. Consequences may be expressed in terms of mental illness. Midwives and other professionals who come into contact with young people require knowledge of their unique lifeworld to meet their needs for support. The aim of the study was to describe young people's thoughts about the phenomenon of violations in social media, sex and relationship education and youth clinic's role in relation to it. **Method.** Two focus group interviews were conducted at a secondary school in a western Swedish municipality with a girls' and a boys' group. Interviews were recorded, transcribed, and then analyzed with a phenomenological approach. **Results.** All of the participating youths had been exposed to harassments on the internet, although an elevated level of tolerance was revealed, towards offensive acts, among both the focus groups. The interviews described consistently poor experiences of sex and relationships education. The midwife's role in the youth clinic was reduced to only administer birth control and to manage the sampling. **Discussion.** The outcome of this study confirm previous research that establishes a connection between anonymity and practice of violations. A directional cooperation between school and youth clinics is therefore proposed to promote young people's sexual and reproductive health.

Keywords

Online harrassment, adolescence, lifeworld, sex- and relationship education, midwife, youth clinic

INNEHÅLL	Sid
INTRODUKTION	1
INLEDNING	1
BAKGRUND	1
Tidigare forskning	1
<i>Kommunikation online och nätmobbning</i>	1
<i>Anonymitet och integritet</i>	2
<i>Asynkronisering</i>	4
<i>Fantasi eller verklighet</i>	4
<i>Tillgänglighet</i>	5
<i>Diskriminering, trakasserier och kränkande behandling</i>	6
<i>Skyddslagstiftning för unga</i>	6
<i>Förekomst av kränkningar</i>	7
<i>Konsekvenser av nätmobbning</i>	8
TEORETISKA BEGREPP	8
Adolescens	8
Empati	10
Livsvärld	10
Moral och etik	12
SEX- OCH SAMLEVNADSUNDERVISNING I SKOLAN	12
Historik	12
Nutid	13
Värdegrund och värdegrundsarbetet i skolan	15
KOMPLETTERANDE ALTERNATIV TILL SKOLANS SEX- OCH SAMLEVNADSUNDERVISNING	15
Riksförbundet för sexuell upplysning, RFSU	15
Ungdomsmottagningen och barnmorskans roll	17

SEXUALITET, SEXUELL HÄLSA & ATTITYDER HOS UNGA IDAG	18
Media och pornografi	19
Objektifiering	21
PROBLEMFÖRMULERING	21
SYFTE	21
FRÅGESTÄLLNINGAR	22
METOD	22
VALD METOD	22
Fenomenologi och fenomenologisk ansats	22
Fokusgrupper	23
URVAL	24
DATAINSAMLING	25
DATAANALYS	25
FORSKNINGSETISKA ÖVERVÄGANDEN	26
RESULTAT	26
TANKAR KRING KRÄNKNINGAR PÅ SOCIALA MEDIER OCH INTERNET	27
Tolerans	27
Ungas livsvärld	28
Internet och verklighet	28
TANKAR KRING SEX- OCH SAMLEVNADSUNDERVISNINGEN	30
Negativ upplevelse av undervisningen	30
Känsla av utsatthet	31
UNGDOMSMOTTAGNINGENS OCH BARNMORSKANS ROLL	32
Tankar kring barnmorskans roll och förhållningssätt	32
DISKUSSION	34
METODDISKUSSION	34

RESULTATDISKUSSION	35
Kränkningar på sociala medier och internet	35
Ungas unika livsvärld	36
Genus- och socioekonomiska faktorer	37
Skolans roll	38
Barnmorskan på ungdomsmottagningen	40
KONKLUSION	41
REFERENSER	42
BILAGOR	49
1. INTERVJUGUIDE	49
2. BREV TILL REKTOR	50
3. FORSKNINGSPERSONSINFORMATION	53

INTRODUKTION

INLEDNING

Nätmobbing, kränkande handlingar och sexuella trakasserier på sociala medier är en växande verklighet bland ungdomar. Det kan ge allvarliga konsekvenser i form av psykisk ohälsa. Barnmorskor som kommer i kontakt med dessa unga på ungdomsmottagningar, behöver kunskap om deras unika livsvärld för att möta deras behov av stöd. Barnmorskor behöver öka sin förståelse för rådande värderingar och attityder bland ungdomar. Värdegrundsarbetet, som ingår i sex- och samlevnadsundervisningen i skolan, skall öka elevernas kunskaper om och reflektioner kring diskriminering och kränkande behandling. Detta motiverar vår avsikt att undersöka ungdomarnas förståelse av dessa moraliska begrepp.

BAKGRUND

Tidigare forskning

Kommunikation online och nätmobbing

Idag sker den sociala interaktionen bland ungdomar i stor utsträckning via sociala medier, SMS eller olika chattprogram på datorer och mobiltelefoner. Att kommunicera via sociala medier innebär kontakt med andra på en digital mötesplats där innehållet styrs av de som är aktiva där. En blogg innehåller inlägg eller dagboksanteckningar som publiceras i kronologisk ordning på en hemsida som är öppen för alla att läsa. I dator-, mobil- och Tv-spel har spelarna möjlighet att prata eller skriva till varandra (Friends, 2013). Språket som används på de olika sociala medierna är mer komprimerat, med till exempel *smileys* (ansiktsikoner) eller andra tecken, som bidrar till att mottagaren kan ha svårt att avgöra om det skrivna är skrivet på ett skämtsamt eller ironiskt sätt (Lindqvist & Thorslund 2011).

Kommunikation online har en stor betydelse för ungdomars sociala liv och utgör en arena för umgänge (Dunkels, 2012). I åldrarna 16-18 år har 100 % av flickorna och 99 % av killarna i Sverige en mobiltelefon och 82 % av flickorna respektive 86 % av pojkarna har en egen dator (SCB, 2012). Denna ökade tillgång till både mobiltelefon- och internetanvändning har medfört att en ny typ av mobbing har uppstått och definieras som *nätmobbing* (Slonje & Smith,

2008; Valkenburg & Jochens, 2011; Menesini, Nocentini & Camodeca, 2013). Nätmobbing är till skillnad från traditionell mobbing inte fysisk utan förekommer genom användandet av framförallt mobiltelefoner och internet och kan innebära att någon publicerar kränkande bilder eller kommentarer om en annan person. Denna typ av mobbing är enligt flera studier ännu inte fullt utforskad (Slonje & Smith, 2008; Menesini et al., 2013; Låftman- Brolin, Modin & Östberg, 2013) och i Skandinavien har få studier utförts angående nätmobbing (Slonje & Smith 2008; Låftman- Brolin et al., 2013). Nätmobbing innebär att avsändaren inte ser mottagarens ansikte och därmed inte dennes ansiktsuttryck eller annan respons och i många fall förblir avsändaren anonym (Slonje & Smith, 2008; Valkenburg & Jochens, 2011; Dunkels, 2012). Vidare är det svårt för offren att undkomma då mobiltelefonen och internet följer ungdomarna överallt och dessutom kvarstår innehållet på internet en längre tid. Därför kan denna nya typ av mobbing anses som mer skadlig (Slonje & Smith, 2008). I motsats till det antagandet, visar andra studier att nätmobbing, av utövarna själva, snarare upplevs som mindre skadlig. Men anonymiteten och distansen till offret medför att utövarna inte inser allvaret av sina handlingar (Pornari & Wood, 2010; Valkenburg & Jochens, 2011).

Anonymitet och integritet

Kommunikation online bidrar till att ungdomarna upplever en känsla av kontroll och trygghet genom att själva kunna kontrollera hur de väljer att presentera sig. Detta är särskilt viktigt för ungdomar, som ibland kan känna sig generade vid möten ansikte mot ansikte. På internet kan ungdomar utforska flera former av anonymitet, till exempel i ett chattrum. Anonymiteten kan påverka ungdomars psykosociala utveckling på både ett positivt och negativt sätt (Valkenburg & Jochens, 2011; Sevcikova, Smahel & Otavova, 2012). Anonymitet kan leda till mindre oro för sitt utseende, exempelvis om personen lider av acne eller rodnar. Det medför även en upplevelse av att lättare bli socialt accepterad, då de själva väljer vad de vill skriva om. Däremot kan anonymiteten bidra till mer impulsiva reaktioner, vilket kan resultera i ohämmade, aggressiva och kränkande kommentarer och även utvecklas till nätmobbing (Valkenburg & Jochens, 2011). Avsaknaden av direkt respons från mottagaren, ger färre tillfällen för angriparen att känna ånger eller empati. Dessutom ges sällan tillfällen för en

tredje part att gripa in, som kan vara fallet vid traditionell fysisk mobbning (Slonje & Smith, 2008).

Forskning tyder på att ungdomarna i dag har en annan syn på öppenhet än tidigare generationer. En syn som tillåter de att öppna sig inför okända personer. Det tros delvis kunna förklaras av samhällsutvecklingen. Gamla institutioner som familj, vårdinrättningar och skolor har visat sig kunna dölja både psykisk och fysisk misshandel, våldtäkt och övergrepp. Samhället har då förordat mer öppenhet och barn och ungdomar har fått lära sig att det alltid är bättre att berätta än att hålla det inom sig. Detta i tillägg till internets utveckling sedan mitten av 1990-talet, som skapat nya förutsättningar för öppenhet, har resulterat i nya normer och värderingar angående integritet och öppenhet (Dunkels, 2012). Den som är född in i en värld där internet är en viktig del tänker annorlunda om dess användning än den som kom i kontakt med internet som vuxen (Lindqvist & Thorslund, 2011; Dunkels, 2012).

Internet har en mängd egenskaper som kräver ett medvetet förhållningssätt av användaren. När internet fortfarande var ett relativt nytt fenomen ansåg en del att internet skulle befria människor från flera sociala nackdelar, exempelvis genom att användaren kunde vara anonym i förhållande till sitt utseende, kön och etnicitet. Forskningen betonade möjligheterna att kunna interagera på lika villkor med folk i hela världen (Valkenburg & Jochens 2011; Dunkels, 2012). I takt med att fritids- och ungdomsgårdar läggs ned, ökar behovet för barn och ungdomar att skapa alternativa mötesplatser, som till exempel sociala medier och övriga mötesforum på internet (Dunkels, 2012).

Möjligheten till anonymitet anses vara den främsta orsaken till att personer tenderar att bli mindre hämmade på internet. Det kan leda till att ens egna handlingar inte behöver kopplas samman med ens egen person, vilket gör att sårbarhet eller skuld inte upplevs på samma sätt som i fysiska livet. Vilket kan jämföras med när en person behöver prata om svåra saker, eller be om ursäkt för ett beteende, väljer denna ibland att undvika ögonkontakt. Personer reagerar helt enkelt annorlunda om den omedelbara reaktionen kan undvikas, som

ansiktsuttryck och direkt verbal respons (Valkenburg & Jochens, 2011; Dunkels, 2012).

Asynkronisering

Liknande anonymitet, där den omedelbara responsen kan undvikas, så sker den mesta kommunikationen online asynkroniserad. Det innebär att kommunikationen ej behöver ske i realtid, då det kan ta minuter, timmar, dagar eller längre innan en reaktion eller ett svar kommer (Valkenburg & Jochens, 2011; Dunkels, 2012). Asynkroniseringen ger möjlighet för ungdomar att ändra och reflektera över vad de skriver innan de skickar meddelanden. Möjligheten till att redigera och reflektera vid kommunikation online kan antingen användas i ett gott syfte eller omvänt då det också tillåter dem att skraddarsy informationen noggrant så att det kan bli särskilt smärtsamt för ett nätmobbningsoffer (Valkenburg & Jochens, 2011). I fysiska livet formas människan ständigt utifrån rådande sociala normer och av andras reaktioner av ens handlingar. På internet och dylikt, kan detta lättare kringgå och istället infaller *fria associationer*, vilket är samma sociala process som möjliggör att extremister kan fördjupa sin extremism; bristen på social kontroll (Dunkels, 2012).

Fantasi eller verklighet

En teori av Suler (2004) innebär att när en person läser en kommentar på exempelvis ett socialt forum, går inte samma försvarsmekanismer igång som de skulle ha gjort under ett fysiskt samtal. Det förklaras med att när en individ läser en text, erfars den med dess egen röst inne i huvudet och bidrar till att den tillskrivs en större tillförlitlighet än vad som normalt skulle vara fallet. Sätts den teorin i samband med möjligheten att kunna fjärma sig själv och sin synliga identitet, ges ytterligare grund för ett hämningslöst beteende. Vid rollspel över internet, med parallella verkligheter, upplevs detta som normalt. Men enstaka personer kan få svårt att skilja på den virtuella fantasin och den sociala verkligheten, vilket kan vara samma personer som redan har problem med att skilja mellan fantasi och verklighet. Skillnaden är att i verkliga livet är moral, etik och vad som är lagligt eller inte, något som vuxna i alla tider förmedlat till sina barn och ungdomar. Denna motsvarighet till vad som är moraliskt accepterat

eller rent av juridiskt försvarbart på internet, är ännu inte klarlagt (Suler, 2004; Dunkels, 2012).

Tillgänglighet

Ungdomar har i alla tider sökt sig till olika media för att få tillgång till information relaterad till identitet, intimitet och sexualitet. Dock har tillgängligheten inte funnits i den stora omfattning som den gör idag (Valkenburg & Jochens, 2011; Låftman-Brolin et al., 2013). Idag använder 98 % av ungdomarna i Sverige internet i åldrarna 12-16 år (Lundqvist & Thorslund, 2011). Det uppskattas att en klar majoritet av alla 12-24 åringar i Sverige, använder någon typ av chattprogram cirka 45 minuter om dagen (Månsson & Söderlind, 2004). Internet tillåter ungdomar att interagera med jämnåriga som de kanske inte har sett på länge. Ungdomar kan bekvämt sprida information om sig själva till en mängd olika människor. Den stora tillgängligheten innebär även risker såsom att de lika enkelt kan komma i kontakt med individer som inte är lämpliga och de kan då utsättas för oönskade sexuella närmanden (Valkenburg & Jochens, 2011; Lindqvist & Thorslund, 2011; Dunkels, 2012; RFSU, 2013). Valkenburg och Jochens (2011) framhåller redan existerande forskning om ungas användande av internet och sociala medier, som påvisar positiva möjligheter till förstärkning av självkänsla, ökad möjlighet för bildande av ny vänskap eller att förbättrad kvalitet på befintliga vänskapsband. Senare forskning har även tydligt visat de negativa aspekter som tillgängligheten medför såsom nätmobbning och oönskade sexuella närmanden. Forskningen har visat att internet kan vara en riskfylld plats som ungdomar inte kan hantera, men även en plats som skapar möjligheter för positiv psykosocial utveckling. Den effekt som kommunikation online har på psykosocial utveckling, påverkas av tekniska, situationsanpassade och personliga faktorer. Därför föreslår forskningen av Valkenburg och Jochens (2011), att för att erhålla en adekvat förståelse av den psykosociala utveckling som unga genomgår, bör professionella som kommer i kontakt med dem, öka sina kunskaper om deras kommunikation online. Aldrig tidigare har ungdomar haft en sådan möjlighet att utforska sin identitet med en sådan mångfald av tillvägagångssätt och utan övervakning av föräldrar och skolor. Granskningen som genomfördes av Valkenburg och Jochens (2011) tyder på att kommunikation online inte nödvändigtvis behöver vara en källa till oro, men att det väcker

viktiga frågor om den framtida rollen för föräldrar och skolor i ungdomars psykosociala utveckling.

Diskriminering, trakasserier och kränkande behandling

Diskriminering innefattar *trakasserier* samt direkt och indirekt diskriminering. Direkt och indirekt diskriminering innebär att en person missgynnas i förhållande till någon av de sju diskrimineringsgrunderna; kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning, ålder, funktionsnedsättning, könsöverskridande identitet eller uttryck (Dahlkwist, 2010; Diskrimineringsombudsmannen, 2013). Diskriminering är ett sammanlänkande begrepp av negativ och kränkande behandling av individer och grupper. Begreppet mobbning används inte längre i juridisk mening men ingår i begreppet *kränkande behandling* och avser en handling som kränker en persons värdighet. Dock kan systematiska kränkande behandlingar ändå benämnas som mobbning. Även trakasserier avser en handling som kränker någon människas värdighet men har ett samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna, till skillnad från en kränkande behandling (Dahlkwist, 2010).

Skyddslagstiftning för unga

Samma lagar gäller på internet som i fysiska livet och således skall det inte göras skillnad på om hot eller förtal sker på sociala forum eller i skolans korridorer. Diskrimineringslagen och Skollagen innefattar ett lagligt skydd av unga mot diskriminering, mobbning och kränkning. Varje skola har skyldighet att årligen upprätta planer för att upprätthålla detta skydd samt en plikt att handla och utreda vid misstanke eller anmälan om mobbning eller kränkande behandling. Tillsynsansvaret åligger Skolinspektionen (Skolverket, 2013; Dahlkwist, 2010). Om en elev utsätts för kränkande behandling på internet, bär skolan däremot endast ansvaret om de kränkande handlingarna kan sättas i samband till skolans verksamhet. De har dock en utredningsplikt och bör följaktligen inte avslå en indikation eller direkt anmälan om kränkande behandling för att kunna fastslå om det är kopplat till skolans verksamhet eller ej, innan utredning har skett (Friends, 2013; Skolinspektionen, 2013).

Förekomst av kränkningar

Friends är en organisation vars uppdrag är att stoppa mobbning. De utbildar och stödjer skolor, förskolor och idrottsföreningar över hela Sverige. Deras vision är ett samhälle där barn och unga växer upp i trygghet och jämlikhet. Enligt *Friends* nätrapport från 2013, om ungas liv på nätet och hur vuxna kan agera för ett bättre nätklimat, framkommer att 45 % (n= 197 pojkar; n= 210 flickor) av barn och unga har blivit kränkta via internet eller mobiltelefonen. Av de utsatta är det 80 % som uppger att de vet vem det är som utfört kränkningen vid senaste tillfället. Enligt rapporten tror 90 % (n= 197 pojkar; n= 210 flickor och n= 505 föräldrar med barn 7-17 år) av både unga och vuxna att det är lättare att kränka någon via nätet och att det till största delen beror på att den personen som kränks inte syns. Knappt hälften av de unga uppger att de själva skulle ta hjälp av en vuxen om de blev utsatta för en kränkning på internet. De unga tyckte att det bästa vore om vuxna pratade om hur personer skall förhålla sig mot varandra på internet och visade vad en utsatt kan göra för att få hjälp (*Friends*, 2013).

Nätmobbing är inte unikt för ett särskilt kön eller en särskild ålder (Slonje & Smith, 2008) men enligt en studie utförd i Singapore, kan den till viss del förklaras av hur pass välutvecklade kognitiva och empatiska förmågor som avsändaren besitter (Ang & Goh, 2010). I den svenska studien från 2008 (Slonje & Smith, 2008) uppgav 17, 6 % (n= 210) i åldern 12- 20 år att de hade blivit utsatta för någon typ av nätmobbing (SMS, e-mail, telefonsamtal, bild/videoklipp) de senaste 2-3 månaderna. I en amerikansk studie från 2011 (Sengupta & Chaudhuri, 2011) uppgav 25 % (n= 935) i åldrarna 12-17 år att de hade drabbats av nätmobbing. Vidare menar författarna att flickor löper en större risk (250 %) att drabbas av trakasserier online än vad pojkar gör. Författarna i studien definierade skillnaden mellan nätmobbing och trakasserier online. Det sistnämnda beskrivs som mobbing eller kontakt online utförd av en främling till den drabbade. Nätmobbing beskrevs som mobbing genom ryktesspridning, publicering av pinsamma bilder på olika hemsidor eller genom att vidarebefordra meddelanden som SMS. Sengupta och Chaudhuri (2011) framhåller i sitt resultat att flickor (63 %) i större utsträckning har en nätverksprofil, blogg eller dylikt än vad pojkar har och det resulterar i sin tur att

flickor använder internet mer. Det kan bidra till en förklaring till de högre siffrorna gällande trakasserier online för flickor.

Konsekvenser av nätmobbning

Nätmobbing i olika former kan ge allvarliga konsekvenser. En drabbad ungdom kanske inte vill gå till skolan, får depressiva problem och självmordstankar (Ang & Goh, 2010; Sevcikova, Smahel & Otavova, 2011). Barn och ungdomars psykiska ohälsa har ökat under 1990- och 2000-talen och de senaste data från 2011 visar en fortsatt ökning. Det är framförallt depressioner, ångestsjukdomar och missbruk som ökar inom ungdomsgruppen, men också personlighetsstörningar. Allt fler ungdomar rapporterar psykiska besvär som oro eller ångslan. Sådan självrapporering är ett varningstecken för senare psykisk sjukdom, ökad risk för självmordsförsök eller annat självskadebeteende. Det finns också ett samband mellan tidiga självrapporerade psykiska besvär och problem med försörjning och familjebildning. På sikt kan en ökande grupp av psykiskt sjuka barn och ungdomar utgöra ett växande folkhälsoproblem (Socialstyrelsen, 2013). I en svensk studie från 2013 undersöktes sambandet mellan nätmobbing och upplevd hälsa. Studien nyttjade datamaterial från en tidigare undersökning utförd 2008 på skolor i Stockholmsområdet. Deltagarna bestod av elever från högstadiet i årskurs 9 samt i årskurs 1 på gymnasiet. Framförallt flickorna i studien delgav att de hade fallit offer för fenomenet nätmobbing. Pojkarna uppgav däremot i större utsträckning inblandning i handlingen. Enligt studien var nätmobbing vanligare bland elever på högstadiet än på gymnasiet. Socioekonomiska faktorer hade inverkan i benägenheten till att falla offer eller bli förövare. De elever vars föräldrar som hade en universitetsutbildning var i mindre utsträckning inblandade än de deltagare vars föräldrar som inte var akademiker. Slutligen ansåg författarna att de elever som hade blivit nätmobbade och de som både var offer och utövare upplevde sämre hälsa än de som inte var inblandade på något vis (Låftman- Brolin et al., 2013).

TEORETISKA BEGREPP

Adolescens

Adolescens kommer från latinets *att växa* och avser perioden i människans liv som spänner mellan åldern 10-19 år (Duregård, 2008; WHO, 2013).

Adolescensen är övergångsperioden mellan att vara ett barn och att bli vuxen och beskriver människans mognadsgrad ur olika aspekter och därmed vilka krav som kan ställas på denne (Duregård, 2008; Kånåhols, Magnusson & Alehagen, 2011). Begreppet används bland annat inom psykologi och sociologi och innefattar fysiska, psykologiska och övriga stora förändringar under denna period (Duregård, 2008). Vänner får ofta en större roll än föräldrarna i ungdomarnas liv och den sexuella identiteten skapas vid denna övergångsperiod (Magnusson & Häggström-Nordin, 2009).

Utvecklingspsykologiska teorier om adolescensen beskriver förmågan eller oförmågan att inse risker och konsekvenser av ett beteende eller en handling. I takt med att adolescensen fortskrider medför det att personen i juridisk mening kan hållas ansvarig för sina handlingar och i slutet av perioden anses personen mogen att köra bil, rösta och gifta sig (Duregård, 2008). Adolescensen är ett skede i livet då allt skall falla på plats, såväl biologiskt, psykologiskt som socialt. Ungdomarna reflekterar, funderar och försöker finna och förstå sig själva (Duregård, 2008; Lindqvist & Thorslund, 2011). Förmågan att tänka abstrakt och skifta från ens eget till en annan persons perspektiv, ökar dramatiskt under den tidiga delen av adolescensen. Detta bekräftas av forskning som påvisat nybildning av hjärnceller under denna fas. Den kognitiva förmågan ökar och den egna självbilden genomgår förändring. Exempelvis ökar förutsättningarna för autonomi då ungdomen vill och kan klara sig självständigt till en allt större del. Det kan ta sig uttryck i att nya utmaningar utanför familjen söks (Duregård, 2008).

De fem viktigaste faktorerna som ingår i adolescens psykosociala förändringar är; självständighet, intimitet, sexualitet, prestationsförmåga och identitet (SFOG, 2013). En persons självkänsla kan leda till psykisk hälsa eller ohälsa och påverkas bland annat av kön, omgivning och erfarenheter. Utseende anses som en stor påverkande faktor på självkänslan bland ungdomar i adolescensen. Personer som får stöd kan skapa en positiv självbild och självkänsla. Låg självkänsla anses utgöra en risk för ångest, depression, självmordstankar, ätstörningar och en känsla av hopplöshet (Harter, 1993).

Sammantaget utsätts den unga under adolescensen för stora krav på både yttre och inre förändringar. Med inre förändringar menas impulser, behov och känslor som för vissa kan medföra stora påfrestningar för att upprätthålla en inre balans. Ytterligare andra genomgår dessa förändringar utåt sett obemärkt (Duregård, 2008). Professionella och yrkesverksamma, exempelvis barnmorskor på en ungdomsmottagning, bör ha god kunskap om adolescensens särskilda sårbarhet för att kunna förstå de många gånger svårfångade signaler på psykisk ohälsa eller tecken på obalans. Det är av största vikt med välfungerande institutioner runt unga, då påfrestningar som diskriminering eller sexuella trakasserier på sociala medier eller motsvarande, kan utlösa psykisk ohälsa även senare i livet (Duregård, 2008).

Empati

Empati innebär en psykisk förmåga att förstå och uppleva vad andra personer upplever eller känner. Empati beskrivs som en komplex psykisk process och delas in i *affektiv* och *kognitiv* empati. Affektiv empati innebär en förmåga att *känna* vad en annan person känner. Kognitiv empati innebär att *förstå* vad en annan person känner (Eisenberg, 2002). Denna psykiska process aktiveras först när en person kan relatera till den andra, det vill säga endast om den andres välmående intresserar den första personen. Förmågan att känna någon av de olika typerna av empati anses olika utvecklade hos olika individer och är beroende av både arv och miljö. Exempelvis anses psykopater lida av nedsatt affektiv empati. Fördomar, värderingar och attityder kan förhindra att människor upplever empati. Kognitiv empati anses i högre grad hänga samman med hjärnans utveckling och är lokaliserad till den frontala delen som är färdigutvecklad runt 25 års ålder. Empati ses som en avgörande förmåga till social kommunikation som kräver förståelse för andras behov, känslor och intentioner (Eisenberg, 2002; Bohlin & Ekelund, 2013).

Livsvärld

Livsvärld är ett filosofiskt begrepp och avser den förnimbara, subjektiva världen som den enskilda människan upplever den, i motsats till den objektiva verkligheten (Bengtsson, 2005). Livsvärld anses vara människans inre värld samt hur denna uppfattar och erfar världen (Olsson & Sörensen, 2011; Ask &

Fagerberg, 2012). Enligt filosofen *Edmund Husserl* (1859-1938) är livsvärlden den värld vi alla upplever och i vilken vi umgås med varandra, såsom den framstår för våra sinnen, vårt förstånd och vårt känsloliv. Den är subjektiv och allt som vi påstår om den gäller endast i relation till våra sinnens sätt att registrera de stimuli som kommer från den objektivt föreliggande omvärlden. Enligt Husserl är förståelsen för den enskilda människans livsvärld själva utgångspunkten till all vetenskaplig kunskap. Husserl hävdar att när vetenskapen arbetar objektivt förlorar den kontakt med den enskilda människans liv och hennes upplevelser som är nyckeln till kunskap (Bengtsson, 2005).

Den tyske filosofen *Martin Heidegger* (1889-1976) arbetade vidare med begreppet livsvärld med Husserl som handledare. Nyckeltermen i hans filosofi är *orden* och *språket*. Han menar att det är i orden och språket tingen blir och är. Heidegger anser att vem som ställer en fråga och hur vi frågar bör klargöras då det kan påverka innebörden av det sagda (Bengtsson, 2005).

Maurice Merleau-Ponty (1908-1961) var en fransk filosof som utvecklade livsvärldsteorin ytterligare till att bli livsvärldsfenomenologi. Merleau-Ponty utvecklade livsvärldsteorin att handla mer om existentiella frågor. Filosofen framhöll att livsvärld är att vara i en värld (Dahlberg, Dahlberg & Nyström 2011). Kroppen blev både objekt och subjekt; både biologisk och upplevd kropp. Sammanfattningsvis ansåg Merleau-Ponty att kroppen är en "levd kropp" som kan jämföras vid att kropp och själ är sammanställda (Friberg & Öhlen 2012). För att kunna förstå människans existens måste individen förstå hur människan relaterar till och interagerar med världen. Människan influerar sin omvärld men påverkas även själv av den då det sker en cirkularitet mellan människan och livsvärlden (Dahlberg et al., 2011; Asp & Fagerberg, 2012). Merleau-Ponty betraktade begreppet livsvärld som en värld av perception och att för att kunna förstå eller erhålla kunskap krävs en medvetenhet samt förståelse för vad begreppet livsvärld innebär. Merleau-Ponty, Heidegger och Husserl påpekade vikten av att forskaren är medveten om att människan inte kan bortses från sin livsvärld och det komplexa i att det som erfars existerar och aldrig försvinner (Dahlberg et al., 2011).

Moral och etik

Ordet etik härstammar från det grekiska ordet *ethos* och betyder värderingar eller traditioner hos individer och kulturer. Etik handlar om de mallar och normer som individen anpassar sitt liv efter och som bestämmer hur individen skall och bör leva. Etik associeras som något värdefullt för individen på grund av att det påverkar människans handlande eller beteende i olika situationer och även guidar individen till att välja ett beteende som anses acceptabelt i samhället (Sandman & Kjellström, 2013). Moral och etik beskrivs som existerande värderingar och normer i förhållande till individen och samhället, dessa begrepp förknippas oftast med varandra eller som synonymmer (Öresland & Lütsen, 2013). Ibland kan etik och moral däremot uppfattas som två separata begrepp (Öresland & Lütsen, 2013; Sandman & Kjellström, 2013). Moral förstås då som de värderingar och normer som människan förfogar över i förhållande till exempel kön, kultur eller generation och innebär människans faktiska beteende därefter, i förhållande till normer och värderingar. Etik begränsas till att förstås som de reflektioner eller tankar över vilka värderingar och normer som individen består av eller ger uttryck för. En avgränsning av begreppen etik och moral, kan resultera i uppfattningen om att samtliga människors beteende ger uttryck för moral. Vilket inte är självfallet, då alla människor *inte* alltid reflekterar etiskt över sitt beteende eller handlande. Detta medför till att begreppen associeras eller används som likvärdiga begrepp (Sandman & Kjellström, 2013).

SEX- OCH SAMLEVNADSUNDERVISNING I SKOLAN

Historik

I Sverige blev sex- och samlevnadsundervisning i skolan obligatorisk 1955 (Ekstrand et al., 2005; 2011; RFSU, 2013). Carl von Linné höll föreläsningar om sexualitet för läkarstudenter på Uppsala universitet redan på 1700-talet. Läkaren Ada Nilsson samt journalisten och kvinnorrättskämpen Elise Ottesen-Jensen var några av dem som var engagerade i sexualupplysningsfrågan under 1920- och 30-talen. De erbjöd rådgivning och föreläsningar om mödravård, sexualitet och preventivmedel över hela landet och intresset var stort (RFSU, 2013).

Nutid

Under 1990-talet övergick gymnasieskolan till att ha sex och samlevnad som en integrerad del i flera ämnen och sex- och samlevnadsundervisningen blev varje enskild rektors ansvar (Skolverket, 2013). Sex- och samlevnadsundervisningen kan ses ur både ett hälsofrämjande och förebyggande perspektiv. Skolan skall möta elevernas behov av att få kunskap om preventivmedel, sexuellt överförbara sjukdomar och oönskade graviditeter med mera. Det hälsofrämjande arbetet avser de faktorer som skall stärka ungdomens hälsa. Genom att anordna gruppdiskussioner där dialog förs med både vuxna och jämnåriga ges tillfälle till reflektion över egna känslor, värderingar och attityder. Självkänsla ingår också som ett grundtema för sex- och samlevnadsundervisningen. Exempelvis handlar det om att ha en positiv syn på sig själv och att stärka sin tro på sig själv att göra medvetna val i livet och att själv ha kontroll över olika situationer. En god självkänsla kan ge en känsla av sammanhang i tillvaron. Den som har god självkänsla respekterar också andras integritet och vilja (Skolverket, 2013; RFSU, 2013).

Ämnesplanerna för gymnasieskolan, är det som främst styr skolans undervisning. Läroplanerna, som slås fast av riksdagen, beskriver skolans värdegrund samt uppdrag och mål. De innehåller krav på att varje rektor ansvarar för att sex och samlevnad integreras i undervisningen. Kurs- och ämnesplanerna innehåller mer detaljerade mål för undervisningen i varje enskilt ämne. Det finns dock inte någon särskild kursplan eller ämnesplan för sex och samlevnad, då det är meningen att ämnet skall tas upp i flera skilda ämnen. Målen för sex och samlevnad uttrycks tydligast i kursplanerna för grundskolan i biologi och de samhällsorienterade ämnena (samhällskunskap, historia och religion). I ämnesplanerna för gymnasiet finns sex- och samlevnadsfrågorna inkluderat i olika ämnen på olika program. Exempelvis naturkunskap, hälsa, sociologi samt de samhällsorienterade ämnena. Undervisningen skiljer sig åt då skolorna lägger upp sin sex- och samlevnadsundervisning på olika sätt (Skolverket, 2013).

Svenska skolverkets samlingsbegrepp *sex och samlevnad* omfattar både grundläggande biologiska faktakunskaper om kroppen och dess utveckling under exempelvis pubertet och graviditet samt om hormoner, relationer, kärlek och hur könssjukdomar eller oönskad graviditet kan undvikas. Sex- och

samlevnadsundervisningen består av sex huvudområden: *sexualitet och samhälle, sexuell utveckling, sexuella uttryck/sexuellt beteende, sexuell hälsa, relationer samt färdigheter*. Det innefattar att lära sig om sexuella rättigheter som rätten till fri abort och preventivmedel och rätten att inte bli diskriminerad på grund av kön, sexuell läggning eller könsidentitet. Även skyldigheter ingår, som att det är förbjudet att utnyttja en annan människa, att inte ha sex mot någons vilja eller att det är förbjudet för vuxna att ha sex med ungdomar under 15 år. Det ingår att lära sig att den som drabbas av vissa könssjukdomar som omfattas av smittskyddslagen, måste uppge vilka sexuella partners hon eller han har haft sexuell kontakt med (RFSU, 2013; Skolverket, 2013).

Begreppet *samlevnad* står inskrivet i kurs- och ämnesplanerna formulerat med ordet *relationer*. *Kön* och *könsmönster* samt *kvinnligt* och *manligt* är begrepp som återkommer på flera ställen. Även begreppen *normer*, *värden* och *etik* finns med liksom *jämställdhet* och *sexualitet*. Begreppet *identitet* finns uttryckt i till exempel ämnesplanerna för idrott och hälsa och religionskunskap på gymnasiet. I ämnesplanen för naturkunskap finns också begreppen *lust* och *sexuell hälsa* omnämnda (Skolverket, 2013). Undervisningen syftar också till att förebygga diskriminering och trakasserier. Skolorna har en frihet i att själva välja vilken undervisningsmetod de vill använda men det är vanligt med lärarledda diskussioner, värderingsövningar och gruppsamtal (RFSU, 2013; Skolinspektionen, 2013).

Tidigare forskning från 2005 och 2007 framhåller att ungdomar har bristande och varierade kunskaper i sexuell och reproduktiv hälsa, exempelvis fanns bristande kunskaper i fosterutveckling och p-piller (Ekstrand, Larsson, Von Essen & Tydén, 2005; Ekstrand, Tydén, Darj & Larsson, 2007). Forskning har visat att gymnasieungdomar inte är nöjda med den sex- och samlevnadsundervisning som bedrivs i grundskolan och gymnasiet (Ekstrand, et al., 2005; Ekstrand, et al., 2007; Ekstrand, Engblom, Larsson & Tydén, 2011). Både flickor och pojkar i studier genomförda i Sverige hade dock stora förväntningar på sex- och samlevnadsundervisningen i skolan på grund av att de upplevde lärarna och skolan som en neutral och tillförlitlig källa (Ekstrand et al., 2005; 2007).

Värdegrund och värdegrundsarbetet i skolan

Begreppet *värde* betyder något som är av intresse eller är värdefullt för en människa. Människans livssituation har betydelse för vilka värden som är av intresse för individen. Det verbala tillsammans med handlingar åskådliggör individens värden. Människans grundläggande behov tillsammans med individens värden fungerar som motiv för människans handlingar eller beteende. Det finns medvetna samt omedvetna värden som inverkar på individens beteende. Medvetna värden styr människans val och prioriteringar och omedvetna värden guidar individens uppmärksamhet under samspel med andra individer. De värden som individen väljer på ett omedvetet plan, kan påverka individen till att inte uppmärksamma andras behov. Individen prioriterar och ordnar värderingar hierarkiskt vilket påverkar individens upplevelser, beteenden samt attityder. En religiös tro, människosyn eller politisk ideologi kan exempelvis representera individens övergripande värderingar, som präglar hur denna generellt förhåller sig till andra individer eller situationer. Värderingar som är av övergående karaktär, däremot, kan vara knutna till specifika tillfällen eller situationer. En individs värderingar och dess inbördes prioritering, förändras och utvecklas i förhållande till livets erfarenheter (Jahren-Kristoffersen, 1998).

Värdegrundsarbetet i skolan omfattar människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen och solidaritet mellan människor. Dessa värden skall enligt Skolverket förmedlas och gestaltas på ett tydligt vis. Värdegrundsarbetet skall genomsyra skolans alla delar, såväl teori och praktik som vid lunchen eller i korridoren. Målet är även att eleverna skall få kunskaper om mänskliga rättigheter och demokrati (Skolverket, 2013).

KOMPLETTERANDE ALTERNATIV TILL SKOLANS SEX- OCH SAMLEVNADSUNDERVISNING

Riksförbundet för sexuell upplysning - RFSU

RFSU bildades 1933 av Elise Ottesen-Jensen tillsammans med läkare och fackföreningsrepresentanter i Stockholm. Deras syfte var då att kämpa för rätten till abort, preventivmedelsrådgivning samt att införa sex- och

samlevnadsundervisning i skolan. RFSU är en ideell och sexualpolitisk förening. Idag är RFSU en aktör som erbjuder kompletterande sex- och samlevnadsundervisning för skolor, i form av föredrag. Medlemskap inom RFSU är tillgängligt för alla. Medlemmarna inom RFSU bestämmer vilka ämnen som skall vara i fokus för diskussion. Dessa ämnen eller teman diskuteras och bestäms av medlemmarna vid en kongress som utförs en gång vartannat år. De anställda är sjuksköterskor och journalister samt projektledare som ansvarar för utbildning av informatörer. RFSUs medlemmar är informatörer och de undervisar i skolor om sex och samlevnad. På deras hemsida finns förslag och råd kring hur undervisningen i sex och samlevnad kan genomföras eller planeras. Informationen på hemsidan hänvisar till tidigare forskning (RFSU, 2013).

RFSU samarbetar även med *Lafa* som är ett kunskapscentrum inom Stockholms Landsting som arbetar med sexuell hälsa. Verksamheten vänder sig till bland annat lärare, ungdomsmottagningar och ungdomar. RFSU i samarbete med bland annat Lafa har tagit fram ett stödmaterial inom sex- och samlevnadsundervisning, som heter *Sex i skolan*. Materialet vänder sig framförallt till rektorer, men även till lärare. En anledning till uppkomsten av stöd materialet, är att sex- och samlevnadsundervisningen skiljer sig åt gällande kvaliteten, runt om i landet (RFSU, 2013). Stöd materialet framtogs i juli 2013 och är en översikt över hur sex- och samlevnadsundervisningen kan organiseras och genomföras i skolor. Syftet med materialet är att undervisningens kvalitet skall höjas genom att ge förslag och råd i hur undervisningen i sex och samlevnad kan integreras i olika ämnen. Varje enskild rektor ansvarar för integration av sex- och samlevnadsundervisning i de olika ämnena, samt för pedagogernas kompetens. Översikt materialet ger förslag till att rektorn exempelvis kan utse en arbetsgrupp som arbetar och fördjupar sig i ämnet samt utarbetar en plan för sex- och samlevnadsundervisningen. Arbetsgruppen kan med fördel utvärdera undervisningen och diskutera eventuella behov för fortbildning. Arbetsgruppen kan även diskutera planeringen tillsammans med en elevreferensgrupp för att på så sätt integrera ungdomarna i ämnet ur elevernas synvinkel (RFSU, 2013; Lafa, 2013).

Ungdomsmottagningen och barnmorskans roll

Ungdomsmottagningar har funnits i Sverige sedan 1970-talet och idag finns ungefär 230 mottagningar runt om i landet. Det övergripande målet för ungdomsmottagningen är att främja ungdomars fysiska och psykiska hälsa samt att stärka de i sin identitetsutveckling. Barnmorskor är den största yrkesgruppen på ungdomsmottagningarna och de arbetar tillsammans med kuratorer, läkare och psykologer. De erbjuder stöd för att ungdomen ska kunna hantera sin sexualitet, förebygga oönskade graviditeter och sexuellt överförbara infektioner (SFOG, 2013). Arbetet grundar sig på att försöka förstå ungdomarna mot bakgrund av det sociala och kulturella sammanhang de ingår i (Häggström- Nordin, Magnusson & Berg, 2009; SFOG, 2013).

Ungdomsmottagningarna är en viktig arena för ungdomar. Det krävs kunskap och intresse från personalen där men också från samhället och skolan som måste förstå betydelsen av denna verksamhet. Skolan har huvudansvaret för ungdomens utbildning inom området sexuell och reproduktiv hälsa men kvaliteten på utbildningen kan vara skiftande och därför behövs kompletterande verksamheter (Ekstrand et al., 2011; Kånåhols, et al., 2011; RFSU, 2013; SFOG, 2013).

Ungdomsmottagningarna är multiprofessionella och erbjuder medicinsk, psykosocial och pedagogisk expertis. Utåtriktad verksamhet är en viktig del (SFOG, 2013). Exempelvis kan barnmorskor erbjuda informationstillfällen i skolor som ett komplement till sex- och samlevnadsundervisningen alternativt bjuda in skolklasser till studiebesök på ungdomsmottagningen. Det läggs stor vikt vid arbetet med ungdomars värderingar, attityder och normer samt samlevnad, könsroller och jämställdhetsfrågor. Det kan även röra sig om kulturrelaterade frågeställningar, livsstilsfrågor och kroppsideal (Kånåhols et al., 2011; SFOG, 2013).

Världshälsoorganisationen (WHO) rekommenderar att skolor samarbetar med hälso- och sjukvården för att främja ungdomars sexuella och reproduktiva hälsa, exempelvis genom ett tydligt samarbete mellan skola och ungdomsmottagning (WHO, 2013). I en studie som beskriver svenska ungdomars erfarenheter av sex- och samlevnadsundervisningen, framkom att ungdomarna starkt uttryckte en

önskan om att lärarna skulle ha kompetens inom sexuell och reproduktiv hälsa såsom barnmorskor har. Ungdomarna betraktade möjligheten till anonymitet vid besök hos en barnmorska som viktig. De önskade att barnmorskan hade en avslappnad hållning och erfarenhet av att samtala om sex och samlevnad samt var engagerade i ämnet (Kånåhols et al., 2011). I en svensk studie från 2006, ansåg författarna att det fanns ett stort behov av att barnmorskor på ungdomsmottagningar samtalar, informerar och diskuterar kring pornografi med ungdomarna, för att kunna hjälpa de att förhålla sig kritiska. Ungdomarna i studien hade önskemål om information om pornografi då konsumtionen och tillgängligheten av pornografi ökar (Häggström-Nordin et al., 2006). Det framkom även i Löfgren-Mårtensson & Månssons (2010) studie att ungdomarna ansåg det betydelsefullt att samtala och diskutera kring pornografi vid sex- och samlevnadsundervisningen i skolan.

SEXUALITET, SEXUELL HÄLSA OCH ATTITYDER HOS UNGA IDAG

Enligt WHO definieras sexualitet som en integrerad del av varje människas personlighet och det gäller såväl man som kvinna eller barn. Den är ett grundläggande behov och en aspekt av att vara mänsklig. Sexualiteten påverkar tankar, känslor, handlingar samt vår psykiska och fysiska hälsa (WHO, 2013). Negativa sexuella erfarenheter kan bidra till både fysiska och mentala hälsoproblem (Wendt et al., 2010).

I en studie som genomfördes i Sverige 2008, framkom att ungdomar i åldern 18-19 år upplever att det är mer genant att föreslå användning av kondom, vid en tillfällig sexuell kontakt, än att drabbas av klamydia (Hammarlund, Lundgren & Nyström, 2008). 17-åriga flickor i en fokusgruppstudie i Sverige uppgav även dem att det var pinsamt att föreslå kondom. De hade en öppen attityd gentemot tillfälliga sexuella kontakter, som de ansåg som en naturlig del i deras sexuella liv (Ekstrand et al., 2005). I Sverige undersöktes år 2007 unga pojkars attityder gentemot abort och preventivmedel. I denna grupp fanns liknande attityder som nämndes i föregående fokusgruppstudie, att det var mer genant att behöva föreslå kondom än att drabbas av en eventuell könssjukdom eller oönskad graviditet

(Ekstrand et al., 2007). Attityder kring abort fanns beskrivet i bägge fokusgruppstudierna ovan, det framkom större ambivalens om abort hos pojkarna än vad det gjorde i studien med flickorna (Ekstrand et al., 2005; 2007). Flickorna hade en mer negativ attityd till tonårsgraviditet och att vara tonårsmamma. De unga flickorna uttalade sig om abort som en självklar rättighet, deltagarna påpekade även att attityden gentemot abort i samhället var mer accepterande än förr (Ekstrand et al., 2005). Det finns ingen större forskning om ett tydligt samband mellan sex- och samlevnadsundervisningen i skolan och ett ökat sexuellt välbefinnande (Tikkanen, Abellsson & Forsberg, 2011). Forskning har däremot visat att ungas sexuella vanor, attityder och värderingar har förändrats till ett större risktagande (Tikkanen et al., 2011; Ekstrand et al., 2005;2007;2011).

Studien UNGKAB är en enkätundersökning med 15 000 personer i åldrarna 15–29 år från hela Sverige. Undersökningen fokuserar på ungas kunskaper, attityder och erfarenheter av sexualitet. Den visar att ungefär hälften hade haft en ny eller tillfällig partner som de inte kände sedan tidigare vid senaste tillfället de hade sex, samt att de då inte använde kondom. Den främsta anledningen uppgavs vara annat preventivmedel. Det ansågs skönare och mer intimt utan kondom samt att ta initiativ till kondomanvändning skulle kunna antyda misstro gentemot partnern (Tikkanen et al., 2011).

Flertalet fokusgrupper bland både flickor och pojkar ansåg att det ökade sexuella riskbeteendet var en av orsakerna till de höga aborttalen som finns i Sverige. Ungdomarna ansåg att det sexuella beteendet har förändrats de senaste åren och att det delvis kan förklaras av att media fokuserar på sex och sexualitet på ett negativt sätt (Ekstrand et al., 2005; 2007).

Media och pornografi

Media försöker skapa ett kroppsideal som individen skall leva upp till. Ungdomarna påverkas av dessa budskap på grund av tillgängligheten till media. Det påverkar även hur de presenterar sig på de olika sociala nätverken. Exempelvis finns det möjlighet att redigera eller manipulera en bild eller ett foto. En näst intill fastställd norm råder angående presentationen på de sociala nätverken. Killar har “tuffa” bilder på sig själva och tjejerna har bilder på sig

själva iklädda små linnen (Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2010; Lindqvist & Thorslund, 2011). Tillgängligheten och konsumtionen av pornografi har ökat markant de senaste tjugo åren bland ungdomarna (Lindqvist & Thorslund, 2011). I Löfgren-Mårtenson & Månssons (2010) svenska fokusgruppstudie uppgav alla deltagare i åldrarna 14-20 år (n= 73) att de hade kommit i kontakt med pornografiskt material både frivilligt och ofrivilligt, framförallt via internet. Killarna i studien (n= 37) var mer benägna att besöka pornografiska hemsidor på internet än flickorna (n= 36). Pojkarna hade en mer öppen och skämtsam attityd till att samtala kring ämnet. Flickorna hade en mer negativ attityd till den pornografiska konsumtionen, då de ansåg att sex och kärlek är sammanlänkade, medan pornografi visade sex utan känslor, ett aggressivt förhållningssätt till sex samt en negativ kvinnosyn (Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2010).

Enligt Häggström-Nordin et al. (2006) har svenska barnmorskor på ungdomsmottagningar uppmärksammat att ungdomarna efterfrågar mer information om sexualitet jämfört med några år tillbaka. I studien deltog tio flickor samt åtta pojkar i åldrarna 16-24 år. Ungdomarna var överens om att tillgången till pornografi var så stor att den var nästintill oundviklig. De var även medvetna om medias påverkan med dess sexuella innehåll och de ansåg att pornografi påverkade dem på ett eller annat sätt. De sexuella budskapen skapade förväntningar och krav på deras sexualitet och sexuella beteende. Deltagarna var kritiska till den pornografiska branschens förmodade inblandning i kriminella aktiviteter där både barn och djur kan vara utsatta för narkotika och/eller någon typ av kränkning. Sammanfattningsvis hade ungdomarna i Löfgrens-Mårtensson och Månssons studie (2010) samt i studien av Häggström-Nordin et al. (2006) studie motsägelsefulla känslor gentemot pornografi. Det upplevdes ibland positivt att bruka pornografi då deltagarna fick uppleva orgasm och sexuell upphetsning. Däremot ansåg deltagarna att pornografi kan bidra till att människor beter sig sexuellt avvikande eller aggressivt. Enligt Häggström- Nordin et al. (2006) kan ungdomarnas motsägelsefulla känslor gentemot pornografi bidra till osäkerhet gällande deras egna sexuella identitet.

Objektifiering

Likt studien UNGKAB (2011) framkom i studien av Hammarlund et al. (2008) att ungdomar upplever att intimiteten blir störd av kondom användning. Det framkom att kondom användning däremot var mer vanligt om det rörde sig om ett mer långvarigt förhållande. Då ansågs det föreligga ett ansvar för partners hälsa jämfört med den hos en tillfällig sexuell kontakt, där personen blir objektifierad och förminskad till värdet av själva den sexuella akten i sig och som ett medel till att uppnå sexuell lust. Författarna av studien drar slutsatsen att yrkesverksamma som ansvarar för hälsoutbildning och som kommer i kontakt med ungdomar, bör finna sätt att nå fram till dem för ett ökat ansvarstagande för både sin egen men även för samtliga partners sexuella hälsa (Hammarlund et al., 2008).

PROBLEMFORMULERING

Kränkande handlingar på sociala medier är ett växande problem bland ungdomar i dagens samhälle. Flera studier belyser vikten av att skolor och ungdomsmottagningar behöver öka sina kunskaper i ämnet för att kunna möta ungdomar i deras livsvärld och ge det stöd som dem behöver (Ekstrand, et al., 2005; 2007; 2011). Dessa ökade krav på kunskaper inom informations- och kommunikationsteknologi är väsentliga för den yrkesverksamma barnmorskan. Framförallt för att kunna förstå den internetbaserade problematik som den unga individen kan uppleva och som skiljer sig från den som sker i verkligheten, men även för att kunna handlägga olika åtgärder för att förhindra eventuella följder. Dessa krav på fortbildning är fastställda i Socialstyrelsens Kompetensbeskrivning för legitimerade barnmorskor (Socialstyrelsen, 2006).

SYFTE

Syftet är att beskriva ungdomars tankar kring kränkningar på sociala medier samt sex- och samlevnadsundervisningen och ungdomsmottagningens roll i relation till det, för att utveckla förståelsen för hur barnmorskor kan hjälpa utsatta ungdomar.

FRÅGESTÄLLNINGAR

- **Vad är gymnasieungdomarnas tankar kring kränkningar på sociala medier och internet?**
- **Hur upplever de sex- och samlevnadsundervisningen?**
- **Vilken roll spelar barnmorskan på ungdomsmottagningen för dem?**

METOD

VALD METOD

Fenomenologi och fenomenologisk ansats

Då det övergripande syftet med studien var att få eleverna att komma i kontakt med sina erfarenheter och formulera dem i ord, valdes en fenomenologisk ansats. Fokus i fenomenologi ligger på människans medvetande och levda erfarenhet. *Livsvärld* är ett centralt begrepp inom fenomenologin (Friberg & Öhlén, 2012; Dahlberg et al., 2011).

Fenomenologi har sitt ursprung i det grekiska ordet *phainastai* som betyder "det som visar eller uppenbarar sig". Människan betraktar det som erfars; vilket är *ett fenomen* (Dahlberg et al., 2011; Olsson & Sörensen 2011; Friberg & Öhlen 2012; Asp & Fagerberg, 2012). Ett fenomen kan då förstås som ett objekt eller en del av världen som den visar sig eller erfars av någon (Tjora, 2012). Fenomenologin uppkom under slutet av 1800-talet samt i början av 1900-talet. En av fenomenologins grundare var filosofen Edmund Husserl som betraktade och lyfte fram människans upplevelser av fenomen som det väsentliga att studera (Tjora, 2012).

Fenomenologins syfte är att gå på djupet av vad ett fenomen innebär, vad den levda erfarenheten innebär för individen. Det som är gemensamt för olika upplevelser eller erfarenheter resulterar i en essens; essensen i fenomenet. Enligt Husserl är målet att närma sig världen som den upplevs i all sin mångfald och variation (Friberg & Öhlen, 2012). Martin Heidegger, en av Husserls studenter, ansåg att fenomenologin är själva läran om fenomen. Fenomenologi är läran om fenomen och därmed läran om världen och dess individer som erfar eller upplever något (Dahlberg et al., 2011).

Fenomenologin avser att uppmärksamma människans fenomen, som människans minnen och upplevelser, men inte tolka dem. Fenomenologi som metod eller perspektiv inom forskning, innebär att beskriva världen som den upplevs av människor, samt att beskriva vilken innebörd världen har för människor. Men även hur människor samspelar i olika situationer. För att kunna fördjupa sig i en livsvärld måste forskaren försöka ta reda på och försöka förstå, det implicita eller det dolda så att individens upplevelse framkommer mer tydligt (Dahlberg et al., 2011).

Fokusgruppsintervjuer

Fokusgruppsintervjuer innebär att en grupp människor som är involverade i samma situation intervjuas. Metoden bidrar till en varierad gruppdiskussion. Fokusgrupper kopplas vanligen till en fenomenologisk metod (Olsson & Sörensen, 2011). Fokusgrupper används för att införskaffa material relaterade till känslor, åsikter, uppfattningar och tidigare erfarenheter. Vid en fokusgruppsintervju leder en samtalsledare diskussionen och en medhjälpare observerar deltagarna. Med fokusgrupper kombineras intervju med observation. Den observerade interaktionen mellan deltagarna är av intresse vid dataanalysen. Gruppens storlek bör innefatta mellan 5-10 personer och även vara representativa för målgruppen. Samtalen i gruppen varar oftast mellan 1-2 timmar. Helst bör det vara separata grupper för män respektive kvinnor på grund av att vissa ämnen kan vara känsliga att ta upp i blandade grupper. Det är av fördel om det finns en viss homogenitet i gruppen (Wibeck, 2010; Olsson & Sörensen, 2011).

Vid en intervjustudie är det av stor vikt att intervjuaren försöker fånga det som faktiskt sägs under intervjun och beaktar det som sägs mellan raderna; "mellanraderna-budskapet". Intervjuaren bör reflektera och vara öppen och lyhörd gentemot intervjupersonernas uttalanden. Om det föreligger en stor ålderskillnad mellan intervjuaren och intervjupersonerna kan skillnaden i förståelse blir stor, eller om det är en stor diskrepans av olika erfarenheter och språkbruk. Syftet är att erhålla essensen i det som verkligen sägs och inte kvantifiera uppfattningar om olika teman. Målet är att så exakt som möjligt få fram det den intervjuade vill förmedla. Intervjuaren bör vara medveten om sin förförståelse vilken bidrar till trovärdigheten för studien. Det är av stor vikt att intervjuaren är neutral under

samtalet, men ändå nära och tillgänglig för budskapet som förmedlas av personerna som intervjuas (Olsson & Sörensen, 2011).

Samtalsledaren bör även vara medveten om att individuella faktorer kan påverka gruppdynamiken, en utåtriktad person kan påverka grupprocessen eller gruppens beteende. Om en deltagare är för dominant i sina uttalanden har samtalsledaren eller moderatorn som uppgift att leda diskussionen så att andra gruppmedlemmar skall kunna yttra sig. För att dynamiken i fokusgruppen skall fungera på ett positivt sätt, är det önskvärt om deltagarna har olika personlighetsdrag. Det är även önskvärt att deltagarna har liknande socioekonomisk bakgrund, vilket bidrar till en bättre interaktion (Wibeck, 2010).

Samtalsledaren introducerar det förvalda ämnet för gruppen och ger utrymme för en öppen diskussion. Fokusgrupper bidrar till en mer avslappnad miljö, då det vid en enskild intervju kan vara svårare att prata om känsliga ämnen (Wibeck, 2010). Tidigare forskning har visat att metoden är tillförlitlig vid forskning som berör känsliga ämnen (Ekstrand et al., 2005; 2007; Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2010). Deltagarna ges möjlighet att öppet berätta om sina egna erfarenheter eller att uttrycka sig mindre personligt under samtalet. Vidare visar tidigare forskning att metoden bidrar till öppenhet och nyfikenhet bland deltagarna genom att de ställer frågor och uppmuntrar varandra att berätta (Ekstrand et al., 2005; 2007; Wibeck, 2010; Tjora, 2012). Sammanfattningsvis har fokusgrupper som datainsamlingsmetod många fördelar, såsom att interaktionen används för att generera data då deltagarna stimulerar varandra till att få fram fler aspekter av sina upplevelser av ett fenomen (Wibeck, 2010; Tjora, 2012).

URVAL

Två fokusgrupper från en stor gymnasieskola i en välsituerad västsvensk kommun ingick i studien. Antal deltagare per grupp var mellan 7-8 personer. En intervjuguide sammanställdes med 13 öppna frågor utifrån studiens syfte, se Bilaga 1. Det övervägande antalet frågor bestod av frågor kring upplevelsen av kränkningar på internet. Urvalet utgjordes av elever från två olika program i årskurs tre på gymnasiet. En klass från inriktningen *Barn och fritid* som utgjordes av totalt 15 flickor och två pojkar samt en klass på totalt 32 elever från det

samhällsvetenskapliga programmet med inriktning ekonomi tillfrågades. Ekonomiklassen bestod av 19 pojkar och 13 flickor. För att få tillgång till olika aspekter av ungdomarnas tankar och upplevelser kring fenomenet kränkningar på internet och sociala medier, eftersträvades en variation av erfarenheter. Två fokusgruppsintervjuer genomfördes med en flick- respektive en pojkgrupp. Efter godkännande av rektorn, som då tagit del av forskningsbrevet, initierades kontakt med eleverna via kuratorn som vidare förmedlade studiens uppdrag till respektive klassföreståndare. Klassföreståndarna informerade muntligen i klasserna om studien samt distribuerade forskningspersonsinformation, på vårt uppdrag, till eleverna. Därefter har de intresserade eleverna via sin klassföreståndare tagit kontakt med författarna i anslutning till intervjuerna. Slutligen bestod grupperna av sju flickor respektive åtta pojkar.

DATAINSAMLING

Utifrån syftet med studien valdes en kvalitativ metod med fenomenologisk ansats och fokusgruppsintervjuer som datainsamlingsmetod. Forskningsbrev skickades till rektorena samt kuratorn till en större gymnasieskola i en västsvensk kommun med förfrågan om fokusgruppsintervjuer med elever i årskurs tre. Intervjuerna ägde rum under vårterminen 2014 på deras skola i ett samtalsrum eleverna kände väl till sen tidigare. Under samtalet agerade en författare som samtalsledare och medförfattaren medverkade som observatör. Intervjuerna spelades in via ljudupptagning samt transkriberades och analyserades därefter enligt fenomenologisk ansats.

DATAANALYS

Vid en fenomenologisk dataanalys strävar författaren efter att fånga essensen i insamlingsmaterialet, det vill säga deltagarens upplevda erfarenhet av ett fenomen (Friberg & Öhlen, 2012). Om materialet är för sparsamt, om intervjun inte uppnått en tillräckligt "djup" nivå, kan författaren ha svårt att fånga essensen. Vid en sådan situation eller om det inte framkommer en enda tydlig essens, finns en möjlighet att istället strukturera datainsamlingen i olika meningsteman/innebördsteman (Dahlberg et al., 2011). Denna sistnämnda metod tillämpades i denna studie.

Varje fokusgruppsintervju transkriberades och bearbetades i flera steg. Inledningsvis lästes materialet igenom för att få en känsla för helheten. Därefter avgränsades meningsbärande enheter, som innehöll viktig information och beskrivningar med olika innebörder. Datamaterialet sammanställdes till detaljrika beskrivningar av de meningsbärande enheterna och sammanfördes till olika kluster/grupper enligt Dahlberg et al., 2011. Nästa steg skulle innebära en identifikation av essensen, men en dylik invariat essens kunde inte urskiljas och resultatet redovisas därmed i meningsteman som var och en presenteras med sina centrala meningsbärande enheter.

FORSKNINGSETISKA ÖVERVÄGANDEN

Då berörda ämnen kan vara av känslig karaktär, har noggrann nytta-risk-analys genomförts i samråd med ansvarig rektor och skolkurator. Datainsamling påbörjades inte innan forskningspersons informationsbrevet var godkänt av vår handledare inom RPH100. Vi gav både skriftlig och muntlig information till forskningspersonerna om vad ett deltagande innebär och att de när som helst kan dra sig ur. Efter att skriftligt och muntligt samtycke från forskningspersonerna hade inhämtats, påbörjades datainsamlingen. Forskningspersonerna var anonyma till namnet för författarna, endast deras lärare kommer att veta vilka som har valt att delta. Kontakten mellan gymnasieungdomarna skedde via författarna och deras lärare eller rektor. Insamlad data såsom i form av ljudfiler eller liknande anteckningar, kommer efter att examensarbetet är godkänt av examinator att förstöras. Forskningspersonerna kommer att få kontaktuppgifter samt information om att de vid behov kan uppsöka skolans kurator eller sin ungdomsmottagning om det under intervjun kommer upp känslor eller annat som skapar ett behov av stöd.

RESULTAT

Ur det första frågeområdet, som är fenomenet “kränkningar på internet och sociala medier”, framträdde tre meningsteman. Dessa var *Tolerans*, där det företrädesvis framkom i båda fokusgrupperna en förhöjd toleransnivå gentemot kränkande handlingar. I det andra meningstemat, *Ungas livsvärld* betraktades stödet från vänner som förstahandsval vid upplevda konflikter. I det tredje

meningstemat, *Internet och verklighet* uppgavs framförallt möjligheten till anonymitet som tänkbar orsak till kränkningarna på sociala medier. Ur övriga två frågeområden urskildes två respektive ett meningstema. Dessa var *Negativ upplevelse av sex- och samlevnadsundervisningen*, ungdomarna beskrev genomgående dåliga erfarenheter av den givna undervisningen. I det andra meningstemat *Känsla av utsatthet* framkom flera negativa upplevelser efter att ha tvingats svar på intima frågor inför andra. I frågeområdet ”ungdomsmottagningen och barnmorskans roll” framträdde meningstemat *Tankar kring barnmorskans roll och förhållningssätt*. Deltagarnas uppfattning kring barnmorskans roll var reducerad till endast preventivmedelsrådgivning. Citat som förstärker beskrivningen av deras tankar presenteras inom varje meningstema.

TANKAR KRING KRÄNKNINGAR PÅ SOCIALA MEDIER OCH INTERNET

Tolerans

I båda grupperna avtecknades tydligt en hög toleransnivå gentemot kränkande kommentarer på internet och sociala medier. Samtliga hävdade att alla någon gång hade blivit utsatta för elaka kommentarer, närmast som en självklarhet. Uttalanden som ”*klart man blivit utsatt*” gavs utan vidare omsvep. Om en kränkande kommentar endast erhöles en enstaka gång så var det ”*ingen som brydde sig*” eller tog åt sig. De upplevde att det var skillnad på att skriva något elakt en gång gentemot att utsätta någon för upprepade kränkningar. I pojkgruppen nämndes att bli kallad för *idiot* var ett vardagligt inslag men att det inte uppfattades fientligt eller personligt. En distinkt illustration över ungdomarnas toleransnivå återgavs när en pojke berättade att hans bror, efter att ha kommenterat en annan persons stavning i ett inlägg på Facebook, därefter blev mordhotad i ett privat meddelande på samma sociala forum. Brodern blev då inte skrämmd utan skrattade åt det:

SL (Samtalsledare): ”Hur reagerade han när han såg att han hade blivit mordhotad i meddelandet?”

P3: ”Han bara skrattade och ignorerade det!”

Att inte ta åt sig när någon skrev något nedsättande på sociala medier gavs det ett flertal påtagliga exempel på:

F3: *"Ja, men jag tror ju att alla har fått någonting dumt eller sagt någonting dumt på internet, så jag tror att när någon gör det någon enstaka gång så bryr man sig inte."*

P2: *"Men det är ändå rätt så vanligt att folk skriver att man är en "idiot". Det händer ju typ varje dag." (Övriga i gruppen instämmer)*

F1: *"Klart man blivit utsatt, typ vad ful du är eller vad äcklig du är." (De andra nickar)*

Det var endast i flickgruppen som deltagarna beskrev att de vid något tillfälle hade blivit ledsna av elaka kommentar på internet. Efter en stunds reflektion ansåg de att kränkningar på sociala medier egentligen var ett problem och att de "bara var så vana". I pojkgruppen upplevdes kränkningar inte som ett problem men de kunde förstå och var av den uppfattningen att det troligen var ett utbrett problem på andra skolor eller i andra grupper, då främst bland flickor.

Ungas livsvärld

I huvudsak ansåg båda grupperna att de aldrig skulle nämna för sina föräldrar, om de hade upplevt något obehagligt på internet. Föräldrar och andra vuxna ansågs förstora upp problem och vidta alltför stora åtgärder. Som främsta källa för stöd angavs vänner, då de ansågs kunna relatera till problemen på ett mer adekvat sätt. Ungdomarna ansåg att föräldrarna var för gamla för att kunna förstå och sätta sig in i deras livsvärld:

P2: *"Jag tror inte de (föräldrarna) förstår... nej de hade blivit rädda! De fattar inte riktigt. Min pappa hade gått till domstol liksom, nä de förstår inte detta. För att man känner att det är liksom ingenting att oroa sig för. Det känns bara jobbigt att gå igenom det med dem."*

F2: *"Min mamma hade ju inte samma teknik, så hon har ju aldrig varit med om det här. Man är ju fortfarande "barn" för dem. Ingen får skada deras barn."*

P1: *"Det är nog fler som vill gå till kuratorn men som inte gör det. Man behöver liksom mod för att gå dit. Man vill inte känna sig som "en av de utsatta, en av dem."*

Internet och verklighet

Som tänkbara orsaker till varför det var så vanligt förekommande med kränkningar på sociala medier, angavs främst upplevelsen av anonymitet då angriparen ansågs känna sig skyddad bakom datorskärmen. Exempelvis diskuterades det i flickgruppen att samma personer som skriver elaka kommentarer på Facebook aldrig skulle komma fram till dem i korridoren och

säga samma sak. Personerna använder alltså sina riktiga namn. En del förövare använde däremot tillfälliga alias eller pseudonymer och kunde på så vis kränka en annan individ utan att behöva ge sig själv till känna. På liknande vis gick diskussionen i pojkgruppen där de menade att om en individ hade sagt liknande saker i verkligheten som på internet, så löpte den personen en övervägande risk att hamna i fysiskt slagsmål:

F3: "Det är för enkelt att hata på internet."

F1: "Han hade aldrig gått fram till mig här och sagt så. Bara för att han har tillfället att göra det på internet... Jag känner bara att det är så onödigt."

Båda grupperna var överens om att kommentarer kan uppfattas olika beroende på vem som säger det och till vem. Det ansågs vara mottagaren som avgjorde om det var kränkande eller inte, oavsett om det var menat på ett skämtsamt vis. I flickgruppen pratades det om "brus i kommunikationen" som orsak till uppkomsten av missförstånd:

F1: "Man kan ju skämta, typ "din slampa"- så kan ju jag veta att hon bara skämtar eftersom vi är vänner. Men om någon annan säger det, då är det en helt annan sak."

Det föreföll i båda grupperna som att det fanns oskrivna regler, om hur långt en person får gå i sina kommentarer till en annan person. I pojkgruppen ansågs det normalt att skämta med sina vänner på ett grovt sätt men att de aldrig skulle gå på varandras ömma punkter. De var övertygade om att det däremot var ett större problem bland flickor, som de ansåg oftare gick över gränsen och skrev saker de kanske inte riktigt menade:

P6: "De går över gränserna, de säger värre saker och håller på."

Både flickorna och pojkarna resonerade om att det inte alltid var avsikten att skapa en tråkig stämning i en diskussion på internet, utan att "det bara råkar gå överstyr":

F1: "I verkligheten har man ju tonfall och sånt. Men om man skriver, så ser man ju inte det, då tolkar man ju själv rätt upp och ned. Jag tror man tolkar det annorlunda då."

Majoriteten av deltagarna i studien medgav att de ibland blev influerade av sociala medier på ett negativt sätt. De flesta uttryckte att de blev stressade av att vara åtkomliga dygnet runt. Ungdomarna i studien menade även att oönskade pornografiska inslag var vanligt förekommande, när informanterna sökte sig till

populära ungdomssajter, vilket de inte fullt reagerade på längre, då de menade att det utgjorde en del av cybervärlden, virtuella "inputs".

F7: "Eller när man sitter vid datorn och ska lägga sig, så tar man mobilen istället. Och när man vaknar så tänker man - Åh har det hänt något? Det är en sån vana. Man är så fast att man inte tänker på det."

TANKAR KRING SEX- OCH SAMLEVNADSUNDERVISNINGEN

I båda fokusgrupperna diskuterades upplevelserna utifrån den sex- och samlevnadsundervisning som de hade erhållit på högstadiet. Det var ett fåtal elever som kunde erinra sig några lektioner alls under sina gymnasieår. Deltagarnas upplevelser strukturerades till följande meningsteman: *negativ upplevelse av undervisningen samt känsla av utsatthet.*

Negativ upplevelse av undervisningen

En enhetligt negativ syn på sex- och samlevnadsundervisningen genomsyrade upplevelserna hos deltagarna. Samtliga informanter gav uttryck för dåliga erfarenheter av den givna undervisningen på högstadiet. Såväl flickorna som pojkarna fann både undervisningsformen samt innehållet i sex- och samlevnadsundervisningen som ostrukturerad och med delvis opassande frågor. Inslag med lekar som "Heta stolen" med tillhörande frågor som "På vilka ställen har du haft sex?" upplevdes stötande och respektlöst. Majoriteten av deltagarna beskrev det som inte alls lärorika tillfällen och att det hade resulterat i en upplevelse av att de själva har fått söka kunskap om sex, könssjukdomar och preventivmedel:

F1: " ... och så hade vi den där leken du vet, heta stolen, där satt vi i en ring och vi kom in på bara massa konstiga saker. Det blev ju bara den sexuella biten i leken. Alltså den heta stolen."

P1: "Jag kommer ihåg att när vi gick i åttan typ så frågade vi vår lärare om vi inte skulle ha sex- och samlevnadsundervisning. Han hade typ två lektioner och visade typ en dildo... (fniss)... det var urdåligt... det var verkligen inget lärorikt kan man säga."

*P2: "Det känns som att den bilden jag har fått av sex och samlevnadsundervisningen är att man **bara** ska lära sig om varderas kön typ. Alltså liksom det e typ sex bara egentligen."*

På frågan om de kunde beskriva innebörden av begreppet ”samlevnad” kunde ingen ur grupperna ge en tydlig beskrivning. Deras upplevelse var att de inte hade samtalat om normer och värderingar i samband med sex- och samlevnadsundervisning:

F6: ”Man tänker ju typ att sex och samlevnad bara handlar om sex. Ingen har någonsin förklarat det för oss, vad samlevnad innebär.”

Flertalet deltagare i studien konstaterade att lärarnas uppträdande i samband med lektionen var opassande då de blev generade och osäkra i samtalet, vilket enligt eleverna även påverkade stämningen negativt i klassen. Deltagarna ansåg att lärarna hade svårigheter att förhålla sig neutrala i relation till ämnet:

F1: ”... alltså det känns som att de både då och nu liksom att de ville ha det överstökad.”

P6: ”Läraren bara skrattade åt allt hela tiden, hon var inte bra. Hon tog det inte seriöst liksom... och inte vi heller, hon fnissade, hade rosiga kinder och var generad hela tiden... det var helt jättekonstigt.”

Känsla av utsatthet

Informanter ur båda grupperna berättade att de senare har reflekterat kring undervisningen de erhöll på högstadiet. Eleverna i studien återgav en känsla av utsatthet när de blev ombudda att besvara oangenäma frågor inför en hel klass. Flickorna upplevde det besvärande, till och med obehagligt, att behöva dela med sig av sina erfarenheter till en manlig lärare och att alls behöva yttra sig i närvaro av pojkarna i klassen. Denna negativa känsla avspeglades även i den uppenbara risken att senare bli baktalade för något de återgav i samband med lektionen:

F2: ” ... och så sa läraren massa frågor “ har ni haft sex?” så skulle man räcka upp handen... alltså så otroligt utsatt! Sen hade vi sexleksaker som vi fick titta på. Och så fick folk typ säga om de hade nånting hemma och så.”

F3: ”... och det blev en väldig grej bland tjejerna sen. För då kom det ju fram en del saker om en del tjejer och så och det blev massa snack bakom ryggen och så. Så det var ju inte bra efteråt.”

UNGDOMSMOTTAGNINGEN OCH BARNMORSKANS ROLL

Utifrån det transkriberade materialet framträdde meningsbärande enheter av ungdomarnas tankar kring barnmorskans arbete på ungdomsmottagningen och dennes förhållningssätt. De meningsbärande enheterna har i sin tur grupperats, för att slutligen leda fram till följande meningstema: *tankar kring barnmorskornas roll.*

Tankar kring barnmorskans roll och förhållningssätt

Det framkom i analysen av intervjuerna att majoriteten av deltagarna, både flickor och pojkar, hade kunskap om att barnmorskor erbjuder hjälp med preventivmedel och provtagning av sexuellt överförbara sjukdomar och att de arbetar tillsammans med kuratorer och psykologer. Däremot nämnde deltagarna inget om barnmorskans kompetens i övriga arbetsområden som ingår i arbetet med ungdomars hälsa, som berör frågor om livsstil, könsroller, samlevnad och värderingar. Under intervjuerna ställdes frågan om de hade fått stöd eller hjälp av barnmorskan på ungdomsmottagningen om de hade blivit kränkta eller varit i behov av att prata. Huvuddelen av deltagarna var överens om att barnmorskan inte var deras förstahandsval för samtal, vid en eventuell kränkning:

F3: "Alltså jag tänker inte att det är dit jag går i så fall. Utan jag går till vänner eller sjuksyster där nere i skolhälsan. Jag tänker inte att, då ska jag till ungdomsmottagningen utan jag tänker att de är till för sexfrågor och sånt."

P2: "Ja men alltså... men man vet ju att de finns liksom, men jag har aldrig känt något behov av att gå dit liksom för att prata med någon, alltså det har ju varit mer om man har behövt kondomer eller så."

De flesta angav att de hade varit i kontakt med ungdomsmottagningen vid något tillfälle, vanligen i samband med studiebesök på högstadiet. Ingen av deltagarna hade en regelbunden kontakt med någon yrkesgrupp på ungdomsmottagningen. Två av eleverna i pojkgruppen hade dåliga erfarenheter från mötet med barnmorskan på mottagningen. De upplevde att de hade varit alltför strikta och sakliga och inte bjudit in till samtal och varit otrevliga i sitt bemötande. Däremot så framkom det under intervjun att barnmorskor från ungdomsmottagningen hade haft ett informationstillfälle för cirka två år sedan på gymnasiet. Barnmorskorna

informerade om bland annat preventivmedel och sexuellt överförbara sjukdomar. Barnmorskorna hade även anordnat diskussionsforum för samtal om olika aktuella ämnen. Diskussionsgrupperna delades in i pojk- respektive flickgrupper. Besöket upplevdes väldigt positivt och lärorikt av *alla* deltagarna:

F4: "Vi fick sitta i tjejgrupp och prata och det tyckte jag var jättebra! För då kunde man prata om sånt som händer typ oss!"

P7: "När de var här, så fick man en bra blick för vad könssjukdomar är liksom, seriöst, det var ingen som skrattade. Jag tyckte att det var väldigt intressant att lyssna på dem, det är ju viktiga saker liksom."

Som tidigare nämnts i resultatet är framförallt vänner deltagarnas stöd vid eventuellt upplevda problem eller när de behöver prata om känsliga ämnen. Majoriteten av deltagarna hyste dock ett starkt förtroende för barnmorskans kompetens samt professionalitet. En av informanterna i pojkgruppen formulerade det på följande vis: *"De vet ju vad de vad de pratar om liksom, de är ju experter"* vilket gruppen bejakade. Samtliga deltagare uttryckte en stark önskan om att lära sig om till exempel könssjukdomar. De framförde åsikten att det är betydelsefullt att barnmorskor framträder på ett neutralt sätt och inte blir generade vid samtal kring känsliga ämnen. Informanterna menade att det då kan uppstå konflikt mellan hur de själva skall förhålla sig och att det påverkar deras sinnesstämning negativt.

Ett par av flickorna ansåg att egenskaper som att vara lyhörd, öppen och icke dömande är viktiga kvaliteter hos barnmorskan då det bidrar till en avslappnad miljö. De flesta av pojkarna ansåg att vara trevlig, kunna bemöta på ett korrekt sätt och att bjuda in till samtal var viktiga egenskaper. De flesta deltagarna i pojkgruppen ansåg att det ibland är svårt att prata om känsliga ämnen med någon de inte känner. I kontrast till det ansåg en utav informanterna att om barnmorskan visar sig engagerad och förstående kan det resultera i att de unga vill dela med sig mer utav sina erfarenheter vid nästa besök.

P4: "Men alltså, det känns som om man har tagit det första steget att prata med barnmorskan och det blev ett bra möte första gången liksom, så är det typ lättare att prata om det nästa gång, eller ja enklare att ta det steget liksom... tror jag."

DISKUSSION

METODDISKUSSION

Gruppdynamiken i fokusgruppen med flickorna var inte lika livlig som i pojkgruppen. I framförallt flickgruppen dominerades diskussionen av ett par flickor men de övriga stämde ofta in i resonemanget verbalt eller med kroppsspråk. I pojkgruppen fanns det ett par individer som var mer framträdande men där var det generellt en mer tydlig sammanhållning som gav en levande diskussion. I båda grupperna uppstod ändå diskussioner som ledde fram till att flera tydliga meningsbärande enheter kunde urskiljas bland deras tankar och upplevelser om kränkningar på sociala medier och vilket stöd de upplevde sig ha om de hade blivit utsatta. Dessa meningsbärande enheter arrangerades i meningsteman och namngavs beroende på innehåll: *tolerans, ungas livsvärld* samt *internet och verklighet*.

Som samtalsledare är det av vikt att vara medveten om sin auktoritet som lätt kan påverka deltagarna och att förhålla sig neutral under diskussionen (Dahlkwist, 2010). Författarna diskuterade och reflekterade ett flertal gånger kring det, vilket speglades vid intervjuerna samt bekräftades vid transkriberingen av intervjuerna. Enligt Wibeck (2010) är det betydelsefullt att deltagarna själva får välja plats eller rum för intervjutillfället, det var dock inte möjligt då det var ont om lokaler. Det valda rummet var likväl neutralt och lagom stort för det antal deltagare som hade anmält intresse. Bordsplaceringen arrangerades med omsorg för att deltagarna inte skulle känna sig som en minoritet. Vidare anser Wibeck (2010) att fokusgrupper som datainsamlingsmetod, är avsedd att användas på både forskningsnivå som för studenter vid examensarbeten. Metoden är ett bra alternativ när en stor mängd data skall insamlas på kort tid.

Författarna i studien är medvetna om att vid en fenomenologisk ansats skall forskaren sträva efter att fånga den *enskilde* individens upplevelse, genom att fördjupa sig i ämnet med hjälp av följdfrågor. I samråd med handledaren vid universitetet och kuratorn på gymnasiet, ansågs enskilda intervjuer som icke genomförbart, då ämnet var av känslig karaktär. Motivet i den aktuella studien, till val av fokusgrupp som metod, är att det är en vedertaget bra metod när ungdomar skall ingå. I ett flertal artiklar där fokusgruppsintervjuer har använts,

har ungdomarna haft en positiv upplevelse och forskarna har ansett att metoden har varit tillförlitlig vid intervjuer av ungdomar (Ekstrand et al., 2005; Thorsén et al., 2006; Ekstrand et al., 2007; Agatston, 2007; Hammarlund, Lundgren & Nyström, 2008; Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2010; Kånåhols et al., 2011).

Som tidigare nämnts i resultatet, har dynamiken i båda grupperna varit levande, vilket bidrog till ett rikt datamaterial. Intervjuerna varade en timme per tillfälle, och samtliga frågor blev besvarade. Författarna upplevde att eleverna villigt diskuterade de olika huvudområdena och att om inte intervjuerna varit tidsmässigt begränsade, så hade diskussionerna pågått ytterligare. Vidare har författarna reflekterat kring hur resultatet hade utfallit om informanterna valts ut från årskurs åtta-nio på högstadiet, då de aktuella deltagarnas upplevelser av sex- och samlevnadsundervisning tycks ha ägt rum. Dessutom kan resultatet ha påverkats av att deltagandet var frivilligt, så att eventuella andra elevers erfarenheter inte framkommit, t ex mycket stor utsatthet av kränkningar eller ingen erfarenhet alls av detta.

RESULTATDISKUSSION

Kränkningar på sociala medier och internet

Utfallet av denna studie bekräftar tidigare forskning om nätmobbning som slår fast ett samband mellan känslan av anonymitet och utövandet av kränkningar på internet. Gymnasieungdomarna angav vid flera tillfällen att samma personer som gick till attack på internet, ingalunda skulle drista sig till samma beteende i verkligheten. Distans till offret och anonymitet som bakomliggande förklaring till fenomenet, medför att förövaren inte inser allvaret av sina handlingar (Slonje & Smith, 2008; Pornari & Wood, 2010; Valkenburg & Jochens, 2011). Däremot utifrån aspekten att moral och värderingar har en avgörande roll för vem som utsätter en annan person för kränkningar på internet (Menesini et al., 2013) stämmer det inte överens med gymnasieungdomarna, som upplever att alla kränker alla. Det krävs en mer djupgående analys av ungdomarnas livsvärld för att förstå hur kränkningar för dem uppfattas som en norm, så länge ingen går över gränsen.

Ungas unika livsvärld

Under fokusgruppsintervjuerna avtecknade sig en samstämmig och hög toleransnivå hos ungdomarna gentemot kränkningar på sociala medier och internet. Det känns närliggande att söka förklaring till denna tolerans med att dessa ungdomar "är barn av sin tid" och är födda in i en värld som de själva är med och utformar, en modern kommunikationstid där det ännu ej är fastställt vilket regelverk och attityder som skall råda. Den cirkularitet som då uppstår mellan individerna som ingår i samma livsvärld, innebär att de formar varandras uppfattning om normer (Dahlberg et al., 2011; Asp & Fagerberg, 2012). Forskning visar att ungdomar idag har en annan syn på integritet än tidigare generationer, vilket delvis tros kunna förklaras av just samhällsutvecklingen. Den som är född in i en värld där internet och sociala medier har en stor och viktig roll, tänker annorlunda kring dess användning än den som kom i kontakt med det som vuxen (Lindqvist & Thorslund, 2011; Dunkels, 2012).

Gymnasieungdomarna i studien gav uttryck för att huruvida en kommentar uppfattades som elak eller skämtsam, avgjordes dels av vem avsändaren var men likväl på själva textens utformning då det fanns utrymme för missförstånd. Att uppleva en handling eller kommentar som obehaglig är ett högst subjektivt sinnesintryck och kan orsaka lidande med innehåll av både kroppsliga och själsliga komponenter. Denna subjektivitet ihop med adolescensens unika livsvärld kan förklara toleransnivån hos ungdomarna. Då samhället ännu inte har insett betydelsen av fenomenet kränkningar på sociala medier och internet, utgör jämnårigas uppfattningar och interna regelverk en betydande funktion. Vänner spelar under denna period i ungdomarnas liv en större roll för normbildning än föräldrar (Magnusson & Häggström-Nordin, 2009). Det är genom erfarenheter tidigt i livet som individen lär sig vad som är skadligt och vad som är ofarligt. Men då deras uppväxt har präglats av ett för vuxenvärlden nytt fenomen har de själva fått evaluera dessa situationer och skapa mening i sin sociala tillvaro. Förmågan eller oförmågan att inse risker och konsekvenser av ett beteende eller handling, är under adolescensen inte färdigutvecklad (Duregård, 2008).

Ungdomar i årskurs tre på gymnasiet upplever att det i deras ålder är för sent att börja samtala om förhållningsregler och respekt som gäller i både verkligheten och på internet. Ungdomarna är väl medvetna om att många unga inte mår bra idag. Enligt deltagarna så är det dock endast de som är mest utsatta som söker hjälp. Detta bekräftade även kuratorn på gymnasiet, att det var ytterst sällan elever kom till henne för samtal om de hade blivit kränkta. De som emellertid kom på besök hade erfart mobbning under en längre tidsperiod.

Genus- och socioekonomiska faktorer

Som förklaring till varför pojkarna i studien upplevde att flickor oftare både utsätter sig själva samt utsätter andra för kränkningar, kan ges att flickor enligt forskning i större utsträckning använder internet mer än pojkar (Sengupta & Chaudhuri, 2011). Då socioekonomiska faktorer anses inverka på förekomsten av kränkningar (Låftman-Brolin et al., 2013) kan det även i denna studie spela en viss roll att pojkarna upplevde kränkningar på internet som ett mindre problem än flickorna gjorde. Flickorna i studien gick på ett yrkesinriktat program och pojkarna på ett studieförberedande. Enligt en avhandling från 2007 om gymnasieval sett ur ett genus- och klassperspektiv, slås det fast att de utbildningsval unga gör inför gymnasiet kan betraktas som fria val utifrån personliga preferenser. Dessa personliga preferenser styrs i sin tur av ditt kön och din samhällsklass.

”Utifrån den statistiska fördelningen av elever på gymnasieskolans nationella program finns den klassmässiga segregationen främst mellan så kallade yrkesinriktade program och studieförberedande program. Ungdomar från lägre samhällsklasser väljer i högre grad yrkesprogram än de från högre samhällsklasser, som oftare väljer studieförberedande utbildningar (Sandell, 2007 s. 13). ”

Det manifesterar sig även i tidigare forskning inom ämnet, där de elever vars föräldrar hade en universitetsutbildning var inblandade i förekomsten av kränkningar i mindre utsträckning, både som offer och som förövare, än ungdomar vars föräldrar inte var akademiker (Låftman-Brolin, 2013).

Skolans roll

Utifrån den sex- och samlevnadsundervisning som eleverna erhöll under sin tid på högstadiet, framförallt i årskurs åtta-nio, upplevde samtliga deltagare undervisningsformen samt innehållet som icke lärorikt. Detta stöds även i tidigare forskning där gymnasieungdomar inte är nöjda med den sex- och samlevnadsundervisning som bedrivs i skolan (Ekstrand et al., 2005; 2007). Enligt eleverna fanns en känsla av nervositet och nyfikenhet inför sex- och samlevnadsundervisningen, men denna känsla förvandlades snabbt till besvikelse och en känsla av utsatthet. Önskan att lära sig, samt nyfikenhet, ingår i adolescensens utveckling och resulterar i att den unga individen tar eget initiativ till att söka berörd information på annat håll som på till exempel sociala medier. Eleverna beskrev att ”*de hade lärt sig själva*” med fokus på framförallt sin sexualitet. Det kan ge negativa konsekvenser då internet och sociala medier idag är en öppen arena för pornografi, nätmobbning samt sexuella trakasserier (Valkenburg & Jochens, 2011; Låftman-Brolin et al., 2013).

Ingen av de tillfrågade eleverna kunde förklara begreppet ”*samlevnad*” i sex- och samlevnad. De flesta informanter uttryckte sig kortfattat med meningar som ”att leva tillsammans”. Författarna i studien har dock inte närmare gått in på hur aktuell skola bedriver sitt värdegrundsarbete, där begreppet kan tänkas ingå under andra termer. Däremot kan det argumenteras för att ungdomar tidigt och kontinuerligt bör lära sig att skapa en naturlig relation mellan begreppen sex och samlevnad. De normer och värderingar om sexualitet som finns i ett samhälle, både avspeglar och avspeglas av de som lever i det. En viktig del i skolan är att diskutera och granska de normer som finns. Genom reflektion och diskussion som undervisningsform, kan eleverna komma fram till hur de kunskaper de har bör tillämpas i ett sammanhang.

För att ungdomar under adolescensen ska kunna skapa sig en positiv självbild och självkänsla, behöver de stöd och utbildning i form av samtal med fokus på reflektion och vägledning. Ungdomarna i den här studien ansåg inte att de hade fått adekvat undervisning eller stöd. Ungdomar möts dagligen via media och sociala forum av bilder som förmedlar olika syner på sexualitet och jämställdhet. Erfarenheter av samtal med barn och ungdomar beskrivs av Barnens rätt i

samhället (BRIS) som en del av livet för barn, vuxna och ungdomar. Det är med ordens hjälp vi kan formulera oss. När vi möter någon annans ord kan det stärka, stödja och bidra till en känsla av att vi inte är ensamma om våra tankar, känslor och upplevelser. Att sätta ord på något och att få berätta är grundläggande för vår utveckling (Iwarsson, 2007). Om detta stöd till ungdomarna uteblir och de utvecklar en låg självkänsla, utgör det en risk för bland annat ångest, depression och ätstörningar (Harter, 1993). Av stor vikt är även att ta ungdomarnas önskemål om undervisningsform- och innehåll i beaktande, för att de skall känna sig delaktiga, till exempel som att sitta och diskutera olika ämnen i grupper. Ett par av flickorna i studien upplevde det faktum att de hade en manlig lärare och dessutom blev tillfrågade om ytterst känsliga och privata ämnen, framför sina klasskamrater, med all rätt, som kränkande. Att integrera de unga inför planering av sex- och samlevnadsundervisningen föreslås även i RFSUs s stödmaterial från 2013, *Sex i skolan* (Lafa, 2013; RFSU, 2013).

De negativa aspekterna som sammanhänger med internets utveckling, ställer högre krav på att skola, ungdomsmottagningar och vuxna är uppdaterade i teknikens värld, men även ökar sin förståelse för ungas livsvärld för att på så sätt kunna hjälpa och stödja dem.

Ungdomarna i studien var medvetna om den ökade tillgången av de olika sexuella och pornografiska budskap som finns på sociala medier, som de stöter på dagligen. Dessa budskap enligt Häggström-Nordin et al., (2006) skapar orealistiska förväntningar på deras sexualitet som i sin tur kan bidra till en osäkerhet i deras sexuella identitet. Författarna anser att det vilar på de vuxna och professionella att kunna samtala kring pornografi för att hjälpa ungdomarna till att kunna förhålla sig kritiska till denna ohämmade stimulans från media (Häggström-Nordin, 2006).

Det åligger skolans ansvar att eleverna erhåller en kvalificerad sex- och samlevnadsundervisning (Skolverket, 2013). Eleverna i denna studie beskrev att de hade en positiv bild av barnmorskornas föreläsningar i skolan och att barnmorskans professionalitet bidrog till en avslappnad stämning kring samtal av känslig karaktär, vilket stöds av tidigare forskning (Kånåhols et al., 2011).

Det är viktigt att poängtera att ovannämnda är resultatet av *ungdomarnas* upplevelser, vilket motsvarar syftet med studien. Således har fokus varit elevernas upplevelser av sex-och samlevnadsundervisning. Lärare eller ämnesansvariga har inte kunnat återge sina tankar och upplevelser. Det hade varit av intresse att kunna delta på en lektion för att få en objektiv uppfattning.

Barnmorskan på ungdomsmottagningen

Viss forskning visar att professionella och yrkesverksamma oftast har en uppmuntrande attityd till att ungdomarna skall dela med sig av sina upplevelser.

Det är av stor vikt att som vuxen inte skuldbelägga, eller uttala sig på ett fördömande sätt, vilket kan leda till att ungdomen inte vill prata vidare om hur identitet och integritet på internet och liknande erfars (Lindqvist & Thorslund, 2011). Då forskning även visar att de ungdomar som trots allt uppsöker kurator eller ungdomsmottagning, känner sig nöjda, bör dessa verksamheter göra sig mer synliga för att ungdomar ska få en naturlig och vardaglig relation till dem.

Majoriteten av ungdomarna beskrev att de inte skulle gå till sina föräldrar eller annan vuxen om de hade blivit utsatta för kränkningar, då de upplevde att vuxna inte förstår dem. Svensk förening för obstetrik och gynekologi (SFOG) skriver i sin rapport från 2013 om *Sexuell och reproduktiv hälsa hos ungdomar*, att förhållningssättet i möten med unga blir avgörande för hur de kan ta till sig information och de budskap som ges. Att ha en öppenhet innebär att genom att förstå ungdomens livsvärld, eller ungdomsperspektivet som det uttrycks i SFOG, kan barnmorskan lyssna på det ungdomarna berättar och ber om hjälp med. Denna öppenhet kräver tålamod och tid då ett stressat besök kan leda till att bakomliggande frågor eller oro förbises eller inte vågar tas upp. Bakomliggande frågor kan handla om sexuell identitet, familjesituation eller ångest för att ha blivit utsatt för kränkningar eller trakasserier online (SFOG, 2013). Denna öppenhet och förståelse för ungas livsvärld, var i allra högsta grad önskvärd hos ungdomarna i studien. Duregård (2008) och SFOG (2013) anser att goda kunskaper om adolescensens livsvärld bidrar till en större lyhördhet inför signaler om psykisk ohälsa.

KONKLUSION

Kränkningar på internet och sociala medier är odiskutabelt ett etablerat fenomen i ungas livsvärld. De upplever det som vardagsmat att bli kränkta eller att få en elak kommentar skriven om sig på Facebook. Under fokusgruppsintervjuerna framkom efter en stunds samtal att de kan uppleva en utsatthet och hopplöshet vid kränkningar på internet och sociala medier. De tar inga egna initiativ till att söka kontakt med kurator eller ungdomsmottagningen vid eventuella kränkningar eller andra problem.

Sex- och samlevnadsundervisningen i högstadiet och på gymnasiet uppfattades som mycket dålig och till och med kränkande. Informanterna var eniga om att barnmorskorna som hade besökt gymnasiet hade haft en stor positiv inverkan och informationstillfällena upplevdes som lärorika. Därmed är en kontinuerlig kontakt med ungdomsmottagning att föredra, för att kunna anordna fler informationstillfällen under läsåret. Det är av stor vikt att barnmorskorna fortsätter att vidareutveckla sina kunskaper om adolescensens sårbara utvecklingsperiod vid samtal med unga, då det kan bidra till att ungdomarna lättare får förtroende för barnmorskan.

REFERENSER

Agatston, P.W., Kowalski, R., Limber, S. (2007). Students' perspectives on cyber bullying.

Journal of Adolescent Health, vol. 41(6), 59-60.
doi:10.1016/j.jadohealth.2007.09.003.

Ang, P.R. & Goh, H.D. (2010). Cyberbullying among adolescents: the role of affective and cognitive empathy, and gender. *Child Psychiatry Hum Dev*, vol. 41, 387-397. doi:10.1007/s10578-010-0176-3.

Asp, M. & Fagerberg, I. (2012). *Begreppsutveckling på livsvärldsfenomenologisk grund*. I Wiklund Gustin, L. & Bergbom, I. (Red.), *Vårdvetenskapliga begrepp i teori och praktik*. Polen: Studentlitteratur.

Bengtsson, J. (2005). En livsvärldsansats för pedagogisk forskning. I J. Bengtsson (Red.), *Med livsvärlden som grund* (s.9-58). Lund: Studentlitteratur.

Bohlin, H. & Ekelund, J. (2013). *Empati: Teoretiska och praktiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Börjesson, M. (2008). *Mästerverk och mirakel: om att arbeta med tjejgrupp*. Varberg: Argument Förlag AB.

Börjesson, M. (2010). *Motivation och medkänsla: om att samtala med tonåringar*. Varberg: Argument Förlag AB.

Codex. (2010). *Regler och riktlinjer för forskning*. Hämtad 2013-12-20, från www.codex.vr.se

Dahlberg, K., Dahlberg, H & Nyström, M. (2011). *Reflective Lifeworld Research*. Lund: Studentlitteratur.

Dahlkwist, M. (2010). *Mobbning, diskriminering och kränkningar verktyg i värdegrundsarbetet*. Uppsala: Kunskapsföretaget.

Diskrimineringsombudsmannen. (2013). *Diskriminerad*. Hämtad 2012-12-12, från <http://www.do.se/sv/Diskriminerad/>

Dunkels, E. (2012). *Vad gör unga på nätet?* Malmö: Gleerup.

Duregård, O. (2008). *Att drabbas av allvarlig psykisk ohälsa i adolescensen*. Barn- och ungdomspsykiatri, Stockholms Läns Landsting. Västra Frölunda: Intellecta DocySys AB.

Ekstrand, M., Larsson, M., Von Essen, L., Tyden, T. (2005). Swedish teenager perceptions of teenage pregnancy, abortion, sexual behavior, and contraceptive habits– a focus group study among 17-year-old female high-school students. *Acta Obstet Gynecol Scand*, vol. 84(10), 980-6.

Ekstrand, M., Tyden, T., Darj, E., Larsson, M. (2007). Preventing pregnancy: a girls' issue. Seventeen-year-old Swedish boys' perceptions on abortion, reproduction and use of contraception. *Eur J Contracept Reprod Health Care*, vol. 12(2), 111-8. doi:10.1080/13625180701201145.

Ekstrand, M., Engblom, C., Larsson, M. & Tyden, T. (2011). Sex education in Swedish schools as described by young women. *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care*, vol. 16, 210-224. doi:10.3109/13625187.2011.561937.

Eisenberg, N. (2002). Empathy- related emotional responses, altruism, and their socialization. I R. J. Davidson & A. Harrington (Red.), *Visions of compassion: Western Scientist and Tibetan Buddhists examine human nature* (s. 131-164). London: Oxford University press.

Erling, A., & Hwang, P. (Red.), (2001). *Ungdomspsykologi: utveckling och livsvillkor*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

Flick, U. (2007). *Designing qualitative research*. Singapore: Singapore Publications.

Friberg, F. & Öhlén, J. (2013). Fenomenologi och hermeneutik. I M. Henricson (Red.), *Vetenskaplig teori och metod: från idé till examination inom omvårdnad* (s.345-368). Polen: Studentlitteratur.

Friends nätrapport. (2013). Om ungas liv på nätet och hur vuxna kan agera för ett schysstare nätklimat. Hämtad 2013-12-20, från [http://www.friends.se/\\$-1/file/friends-ettan/pdf-1/friends-natrapport-2013.pdf](http://www.friends.se/$-1/file/friends-ettan/pdf-1/friends-natrapport-2013.pdf)

Hammarlund, K., Lundgren, I., Nyström, M. (2008). In the heat of the night, it is difficult to get it right-teenager's attitudes and values towards sexual risk-taking. *International Journal of Qualitative Studies on health and Well-being* 3, 103-112. doi:10.1080/17482620802042149

Harter, S. (1993). *Causes and consequences of low self-esteem in children and adolescents*. I R.F. Baumeister (Red.), *Self-esteem - The puzzle of low self-regard* (s. 87-116). New York, NY: Plenum Press.

Henricson, M. (Red.). (2013). *Vetenskaplig teori och metod*. Polen: Studentlitteratur.

Hägström-Nordin, E., Sandberg J., Hanson, U., Tydén, T. (2006). It's everywhere! Young Swedish people's reflections about pornography. *Scand J Caring Sci* 20, 386-393.

Höjer, D. (2007). *Empati - vägledning för pedagoger och föräldrar*. Stockholm: UR.

Iwarsson, P. (2007). *Samtal med barn och ungdomar*. Stockholm: Gothia Förlag AB.

Jahren-Kristoffersen, N. (Red.), (1998). *Allmän omvårdnad: Profession och ämnesområde-utveckling, värdegrund och kunskap*. Stockholm: Liber.

Kånåhols, AF., Magnusson, H., Alehagen, S. (2011). Swedish adolescents' experiences of educational sessions at Youth Clinics. *Sex Reprod Health*, vol. 2(3), 119-23. doi:10.1016/j.srhc.2011.05.003.

Lafa, Stockholms Landsting, Hälso- och sjukvårdsförvaltningen. (2013). *Enheten för sexualitet och hälsa*. Hämtad 2013-12-30, från www.lafa.nu

Larsson, M., Eurenus, K., Westerling, R., Tydén, T. (2006). Evaluation of a sexual education intervention among Swedish high school students. *Scand J Public Health*, vol. 34(2), 124-31. doi:10.1080/14034940510032266

Lindqvist, J & Thorslund, E. (2011). *Ungas integritet på nätet*. En guide för föräldrar, pedagoger och andra viktiga vuxna. Hämtad från: http://www.iis.se/docs/Ungas_integritet_Ver2_webb.pdf

Låftman-B, S., Modin, B., Östberg. (2013). Cyberbullying and subjective health. A large-scale study of students in Stockholm, Sweden. *Children and youth services review*, vol. 35, 112-119. doi: 10.1016/j.childyouth.2012.10.020

Löfgren-Mårtenson, L., Månsson, S-A. (2010). Lust, Love and Life: A Qualitative Study of Swedish Adolescents' Perceptions and Experiences with Pornography. *Journal of sex research* 33, (6), 568-579. doi: 10.1080/00224490903151374

Magnusson, C., & Häggström- Nordin, E. (Red.), (2009). *Ungdomar, sexualitet och relationer*. Lund: Studentlitteratur.

Menesini, E., Nocentini, A., Camodeca, M. (2013). Morality, values, traditional bullying, and cyberbullying in adolescence. *British Journal of Developmental Psychology* 31, 1-14. doi:10.1111/j.2044-835X.2011.02066.x

Månsson S-A, Söderlind, P. (2004). *Sexindustrin på nätet: aktörer, innehåll, relationer och ekonomiska flöden*. Växjö: Egalité.

Nilsson, B. (2005). *Samspel i grupp*. Lund: Studentlitteratur.

Olsson, H., & Sörensen, S. (2011). *Forskningsprocessen: kvalitativa och kvantitativa perspektiv*. Stockholm: Liber AB.

Pornari, C. D., Wood, J. (2010). Peer and cyber aggression in secondary school students: The role and disengagement, hostile attribution bias, and outcome expectancies. *Aggressive Behavior*, 36, 81-94.

Repstad, P. (1999). *Närhet och distans: kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

RFSU. (2013). *Sex i skolan: Organisation, ansvar och innehåll i sex och samlevnadsundervisningen - ett stöd material*. Hämtad 2013-12-12, från: http://www.rfsu.se/Bildbank/Dokument/Metod-Handledning/Sex_i_skolan_stodmaterial.pdf?epslanguage=sv

RFSU. (2013). *Sexualundervisning*. Hämtad 2013-12-12, från <http://www.rfsu.se/sv/Sexualundervisning/>

Sandell, A. (2007). *Utbildningssegregation och självsortering - om gymnasieval, genus och lokala praktiker* (Doctoral thesis, Malmö Studies in Educational Sciences, 31). Malmö: Holmbergs. Tillgänglig: <http://www.avhandlingar.se/avhandling/5a4799c31c/>

Sandman, L. & Kjellström, S. (2013). *Etikboken: för vårdande yrken*. Lund: Studentlitteratur.

Sengupta, A., Chaudhuri, A. (2011). Are social networking sites a source of online harassment for teens? Evidence from survey data. *Children and youth services review*, 33, 284-290. doi:10.1016/j.childyouth.2010.09.011

Sevcikova, A., Smahel, D. & Otavova, M. (2012) The Perception of Cyberbullying in Adolescent Victims. *Emotional & Behavioural Difficulties*, vol. 17(3-4), 319- 328.

Skolinspektionen. (2013). *Din rätt i skolan och förskolan*. Hämtad 2013-12-12, från <http://www.skolinspektionen.se/sv/Anmalningar/Din-ratt-i-skolan-och-forskolan/>

Skolverket. (2013). *Läroplan och ämnesplaner för gymnasieutbildning*. Hämtad 2013-12-13, från <http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning>

Slonje, R. & Smith, PK. (2008). Cyberbullying: another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, vol. 49(2), 147-54. doi:10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x.

Socialstyrelsen. (2006). *Kompetensbeskrivning för legitimerad barnmorska*. Hämtad 2014-05-09, från <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2006/2006-105-1>

Socialstyrelsen. (2013). *Psykisk ohälsa bland unga- en underlagsrapport till barns och ungas hälsa, vård och omsorg*. Hämtad 2013-12-19, från <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2013/2013-5-43>

Statistiska centralbyrån. (2012). Barns ekonomi och materiella resurser 2010/2011. Excel dokument. Hämtad 2013-12-12 från http://www.scb.se/Pages/ProductTables_261123.aspx

Suler, J. (2004). The online disinhibition online. *Cyber Psychology and Behavior*, vol. 7 (3), 321-326. doi:10.1089/1094931041291295.

Suler, J. (2005). The online disinhibition effect. *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 2, (2), 184-188.

Svensk förening för obstetrik och gynekologi, *SFOG*. (2013). *Sexuell och reproduktiv hälsa hos ungdomar*. Rapport nr 69. Uppsala: Elanders AB.

Thorsén C, Aneblom G, Gemzell-Danielsson K. (2006). Perceptions of contraception, non-protection and induced abortion among a sample of urban Swedish teenage girls: focus group discussions. *Eur J Contracept Reprod Health Care*, vol. 11(4), 302-9. doi:10.1080/13625180600929218.

Tjora, A. (2012). *Från nyfikenhet till systematisk kunskap: kvalitativ forskning i praktiken*. Polen: Studentlitteratur.

Tikkanen, H.R., Abellsson, J. & Forsberg, M. (2011). *UngKABo9: Kunskap, attityder och sexuella handlingar bland unga*. <http://www.ungkab.se/resultat.html>

Valkenburg, Patti, M., Peter, J. (2011). Online communication among adolescents: An integrated Model of its attraction, opportunities, and risks. *Journal of adolescents Health* 48, 121-127. doi:10.1016/j.jadohealth.2010.08020

Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

WHO. (2014). *Sexual and reproductive Health*. Hämtad 2014-01-07, från http://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en/

Öresland, S. & Lütsen, K. (2013). *Etiska stigar och moraliska vandringar*. I Friberg, F. & Öhlén, J. (Red.), *Omvårdnadens grunder: perspektiv och förhållningssätt*. Lund: Studentlitteratur.

Wendt, E., Marklund, B., Lidell, E., Hildingh, C., Westerståhl, A. (2010). Possibilities for dialouge on sexuality and sexual abuse- midwife's and clinicians experiences. *Midwifery*. doi:10.1016/j.midw.2010.05.001.

BILAGOR

1. INTERVJUGUIDE

Har ni själva blivit utsatta för kränkande behandling eller mobbning på sociala medier?

Berättar ni det i så fall och för vem? Vad har ni fått för stöd och från vem?

Vad innebär det att kränka någon? Skillnaden på internet och IRL?

Hur upplever ni att ni påverkas av sociala medier?

Hur upplever ni sex- och samlevnadsundervisningen? Saknar ni något?

Vad innebär begreppet samlevnad/relationer?

Vilken roll spelar Ungdomsmottagningar för er? Har ni kommit i kontakt med Ungdomsmottagningen tidigare? Vem träffade ni där? Vet ni vilka yrkesgrupper som arbetar där?

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Till berörd Rektor i Lerums Gymnasium

Förfrågan om intervjuer med elever

Vi är två sjuksköterskor som genomför vår magister-uppsats i reproduktiv och perinatal hälsa. Vi skriver till Er med anledning av att vi i uppsatsen avser att studera elevers upplevelser och tankar kring kränkningar i sociala medier, sex och samlevnadsundervisning samt ungdomsmottagningens roll. Vi ämnar genomföra en empirisk studie under vårterminen 2014 vilket involverar intervjuer, av elever i grupp mer specifikt fokusgruppsintervjuer. Med detta brev önskar vi få tillåtelse att genomföra studien hos Er, vi önskar även att kunna disponera ett rum för att kunna genomföra intervjuerna. Studien vänder sig till elever i årskurs 3.

Studiens bakgrund och syfte

Nätmobbing, kränkande handlingar och sexuella trakasserier på sociala medier är en växande verklighet bland ungdomar. Barnmorskor som kommer i kontakt med dessa unga på ungdomsmottagningar, behöver mer kunskap om deras livsvärld för att möta deras behov av stöd. Barnmorskor behöver öka sin förståelse angående ungdomarnas uppfattningar om sex- och samlevnadsundervisningen och ungdomsmottagningens roll. **Syftet** med studien är att beskriva ungdomars tankar kring kränkningar på internet, sex- och samlevnadsundervisning och ungdomsmottagningars roll i relation till det.

Studiens genomförande

Studien kommer att genomföras som fokusgruppsintervjuer. Vår intention är att skapa två fokusgrupper, det vill säga, en fokusgrupp för tjejer respektive killar. Beräknat antal deltagare per grupp är 8-10 personer. Beräknad tid för samtalet är cirka 45min -1 timme. Intervjun kommer att bestå av öppna frågor som berör upplevelsen av sex och samlevnadsundervisningen, tankar kring kränkningar på sociala medier och internet, samt ungdomsmottagningens betydelse för ungdomar. Samtalet kommer att spelas in på band, efter avslutad intervju kommer vi (barnmorskestudenter) att lyssna igenom konversationen samt skriva ut den i textformat för vidare analys.

För att säkerställa att enskilda individer inte kan identifieras i det resultat som presenteras i magisteruppsatsen så kommer materialet att avidentifieras.

Den information som framkommer under intervjun kommer endast att användas i studiens syfte. Endast berörda studenter samt handledare från Göteborgs Universitet kommer att ha tillgång till materialet. Samtlig hantering av personuppgifter regleras utifrån Personuppgiftslagen (SFS 1998:204).

Deltagande i studien är helt frivilligt, eleven kan när som helst välja att avbryta medverkanen utan att behöva specificera varför. Ett beslut att avbryta det fortsatta deltagandet i studien kommer inte att på något vis, få någon slags följd. Ingen ekonomisk ersättning kommer att utgå. Resultatet av studien kan man ta del av genom kontakt med nedan angivna personer och kommer att redovisas i en magisteruppsats vid Göteborgs Universitet. Om möjligheten finns önskar vi att kuratorn på skolan får kännedom av studien, samt att hon eller han finns tillgänglig för eleverna efter intervjun om de känner behovet av att reflektera mer kring ämnena, då de är av känslig karaktär. Vi vore tacksamma för kontaktuppgifter till skolkuratorn.

Ansvariga för studien

Olivia Tilly
Leg. Sjuksköterska
Tel: 0735-52 45 30
gustilol@student.gu.se

Lorena Pennerhag
Leg. Sjuksköterska
Tel: 0730-80 23 70
guspenlo@student.gu.se

Handledare: Tone Ahlborg
Universitetslektor
Tel: 031-786 60 53
tone.ahlborg@fhs.gu.se

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Samtycke till utförande av studie på berörd gymnasieskola

Härmed ger jag som rektor/skolledare mitt samtycke till att studien genomförs enligt beskrivning ovan.

Lerums gymnasieskola:

Datum: _____

Namnunderskrift:

Namnförtydligande:

Ansvariga för studien

Olivia Tilly

Leg. Sjuksköterska

Tel: 0735-52 45 30

gustilol@student.gu.se

Lorena Pennerhag

Leg. Sjuksköterska

Tel: 0739-80 23 70

guspenlo@student.gu.se

Handledare: Tone

Ahlborg

Universitetslektor

Tel: 031-786 60 53

tone.ahlborg@gu.se

Forskningspersonsinformation

Studiens bakgrund

Nätmobbing, kränkande handlingar och sexuella trakasserier på sociala medier är en växande verklighet bland ungdomar. Barnmorskor som kommer i kontakt med dig som ung på ungdomsmottagningar, behöver mer kunskap om din livsvärld för att möta ditt behov av stöd. Syftet med studien är att beskriva ungdomars tankar kring kränkningar på internet, sex- och samlevnadsundervisning och ungdomsmottagningars roll i relation till det.

Studiens genomförande

Studien kommer att genomföras genom intervjuer i grupp om 8-10 elever, en grupp för tjejer och killar. Beräknad tid för samtalet är cirka 45min -1 timme. Intervjun kommer att innebära ett samtal om frågor som berör upplevelsen av sex- och samlevnadsundervisningen, tankar kring kränkningar på sociala medier och internet samt ungdomsmottagningens betydelse för dig. Du får med egna ord berätta om dina tankar och upplevelser kring ämnena. Samtalet kommer att spelas in på band, efter avslutad intervju kommer vi (studenter) att lyssna igenom konversationen samt skriva ut den i text för vidare analys.

För att säkerställa att du som enskild individ inte ska kunna identifieras i det resultat som presenteras i den vetenskapliga studien så aidentifieras samtalet vid utskrift. Den information som framkommer under intervjun kommer endast att användas i denna studie. Den information som framkommer under intervjun kommer endast att användas i denna studie.

Ditt deltagande i studien är helt frivilligt, Du kan när som helst välja att avbryta medverkandet utan att behöva specificera varför. Ett beslut att avbryta det fortsatta deltagandet i studien kommer inte att på något vis, få någon slags följd. Om du känner att du behöver samtala eller reflektera med en kurator efter gruppintervjun, så finns personal tillgänglig för dig. Annika Hall, kurator Lerums Gymnasium tel: 0302-52 13 55, mob: 0736-88 89 92, epost: annika.hall @lerum.se. Rektorn på

skolan har gett tillstånd till gruppintervjun. Resultatet av studien kan man ta del av genom kontakt med nedan angivna personer.

Samtycke till deltagande i studie

Jag har erhållit muntlig samt skriftlig information angående en studie om elevernas tankar och upplevelser kring sex och samlevnadsundervisning, kränkningar på sociala medier och ungdomsmottagningens roll i relation till det. Jag har fått möjlighet att ställa frågor samt har fått dessa besvarade. Jag är medveten om att mitt deltagande är frivilligt och att jag när som helst kan välja att avbryta mitt deltagande. Härmed samtycker jag till att bli intervjuad.

Datum: _____

Namnunderskrift eller dina initialer:

Ansvariga för studien

Olivia Tilly

Lorena Pennerhag

Handledare: Tone Ahlborg

Leg. Sjuksköterska

Leg. Sjuksköterska

Universitetslektor

Tel: 0735-52 45 30

Tel: 0739-80 23 70

Tel: 031-786 60 53

gustilol@student.gu.se

guspenlo@student.gu.se

tone.ahlborg.gu.se